

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra antropologie a zdravotní vědy

Bakalářská práce

Mgr. Tereza Dračková

Rasová hygiena v etických souvislostech

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne

Tereza Dračková

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce Mgr. Janě Máčalové za její podnětné rady a odbornou pomoc při vedení a tvorbě této práce.

Obsah

Úvod	5
1 Rasa	6
2 Rasismus.....	10
2.1 Apartheid v JAR aneb rasová nerovnost před zákonem	12
3 Eugenika	15
3.1 Společenský kontext	15
3.2 Historický kontext.....	16
4 Rasová hygiena v Německu	19
4.1 Josef Mengele	21
4.2 Sterilizační zákon.....	22
4.2.1 Odškodňování obětí sterilizace	25
4.3 Euthanasie	27
4.4 Lebensborn.....	29
5 Rasová hygiena v současnosti	31
5.1 Genové inženýrství	32
5.1.1 Umělé oplodnění dárce	33
5.1.2 Preimplantační genetická diagnostika	33
5.1.3 Prenatální diagnostika	34
5.1.4 Genová terapie.....	34
5.1.5 Klonování	35
5.2 Pohled etiky na genové inženýrství	36
Závěr.....	38
Souhrn.....	41
Summary.....	41
Referenční seznam.....	42

Úvod

Věda a výzkum přispívají k rozvoji civilizace. Výsledky lidského bádání mohou být zneužity, tedy původně ušlechtilý záměr může mít negativní dopady, mnohdy dokonce fatální, jako tomu bylo za druhé světové války. Ve své bakalářské práci se budu věnovat rasové hygieně v historickém kontextu, kdy byla využívána k naplnění nacistických cílů za plné podpory lékařů a vědců. Cílem této práce je na základě analýzy dostupných zdrojů zhodnotit, zda je rasová hygiena již pominulou etapou lidských dějin nebo zda její projevy můžeme nalézt v současném světě.

Pro pochopení tématu rasové hygieny považuji za přínosné obecně vymezit pojem rasa, nastínit historické okolnosti, které provázely rasovou problematiku, zmínit členění ras a nastolit otázku, zda je vůbec pojem rasa aktuálním výrazem nebo jde z antropologického hlediska o přežitek.

Dále se budu věnovat rasismu v historických a etických souvislostech, otázkou nerovnosti lidských ras, jejími pojetími a propagátory. Zamyslím se také nad propojením pojmu rasa a rasismus. Může existovat jedno bez druhého? Lze zabránit rasistickému chování, když přestaneme slovo rasa používat?

Následně se dostanu k vlastnímu tématu mé práce - k rasové hygieně a otázce genetických zásahů, která také úzce souvisí s problematikou rasy a rasismu. Z historického hlediska se jedná o eugeniku, vědu sloužící k zušlechtění lidstva, ve světle současnosti mohu poukázat na genové inženýrství. Nastíním počátky rasové hygieny a budu si pokládat otázku, zda politika apartheidu či eugenika jako věda o pěstování kvalitní rasy jsou již překonanými tématy nebo zda jejich šířitele nalezneme i v dnešní moderní době, byť třeba v pozměněné verzi, pro společnost přijatelnější. Navážu kapitolou o rasové hygieně v nacistickém Německu, kde „vzkvétala“ nejvíce. Podrobněji rozpracuji téma sterilizací, euthanasí a Lebensbornu. Zmíním důsledky jednání nacistů z pohledu etiky a morálky a budu apelovat na svědomí každého, aby se zamyslel nad možnými příčinami rasové nerovnosti a aplikací rasové hygieny.

Teorie genového inženýrství, které se zabývá umělým oplodnění, preimplantační genetickou diagnostikou, prenatalní diagnostikou, klonováním, apod. je spíše novodobou záležitostí. Určitě stojí za zamyšlení, jak v současné době genové inženýrství funguje, čím se zabývá a kam bude dále směřovat. Jedná se o novou eugeniku? Podporovanou? Tolerovanou? Nebo snad eugenika a rasová hygiena ze společnosti nikdy nevyumizely a jsou nyní díky novým technologiím na vzestupu?

1 Rasa

Kde začíná bílá a kde končí černá barva pleti? Kdo určuje, že to či ono kritérium je měřítkem „kvality“ člověka? Lze v dnešní společnosti stále častějšího křížení a míšení ras hovořit o „čisté“ rase? Logicky bychom měli dospět k názoru, že rasové teorie a jejich studie pozbyly smysluplnosti. Bohužel tak daleko naše společnost ještě nedospěla, proto nezbyvá než problematice rasy a rasismu věnovat dokonce zvýšenou pozornost.¹

K vymezení pojmu rasy přispívají genetické, evoluční biologové či psychologové, rozhodující stanoviska k definování a chápání rasy však podávají antropologové.² Podle antropologického slovníku Jaroslava Maliny se rasou rozumí „*kategorie sloužící k popisu biologické rozmanitosti lidských populací na základě společně sdílených fenotypových znaků (barvy pleti, struktury vlasů, obličejových rysů aj.). Rasy se údajně od sebe liší geografickým rozšířením a sdílenými biologickými znaky, zděděnými po společných předcích.*“³ Dacík vidí etymologický původ slova rasa v arabštině, kde „ras“ znamená počátek, původ, ale také hlava.⁴ Křížová uvádí, že termín pochází z latinského „radix“ (kořen).⁵ Kamín jde však v otázce původu slova hlouběji a poukazuje na to, že antropologové se ve svých názorech často neshodují. Někteří tvrdí, že pojem pochází z latinského slova „ratio“ (druh, třída) a dále se rozšířil do španělštiny ve formě „raza“ (příbuzenská skupina). Jiní nalézají původ také v latině, ale přenesení předpokládají do italského slova „razza“. Další skupina dokonce tvrdí, že neexistuje žádný latinský termín, ze kterého by mohla být rasa odvozena.⁶ Přestože původ slova rasa není zcela jednoznačný, nebrání to dnešní společnosti užívat jej v nejširším slova smyslu a skloňovat ve všech pádech. Často se hovoří o lidské rase, cikánské rase, židovské rase nebo americké rase: „*Američanům vadí, když kouříte. Vadí jim to dost, a protože nejsou žádnou ostýchavou rasou, řeknou vám bez jakýchkoli okolků, jak silně jim to vadí.*“⁷

---

¹DACÍK, Tomáš. *Rasy a rasismus*. Brno: CERM, 2000. ITEM. Společenské vědy, s. 4.

²Tamtéž, s. 5.

³MALINA, J. *Antropologický slovník* [online]. Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, 2009 [cit. 12. dubna 2017]. Dostupné na <<https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>.

⁴DACÍK, Tomáš. *Rasy a rasismus*. Brno: CERM, 2000. ITEM. Společenské vědy, s. 7.

⁵KŘÍŽOVÁ, M. Rasa. In STORCHOVÁ, L. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 220.

⁶KAMÍN, Tomáš, MACHALOVÁ, Tatiana. *Kritika rasy a rasismu*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 12.

⁷FAULOVÁ, S. *Xenofobův národní průvodce: Američané*. Praha: Sagitta, 1995, s. 30.

Jednotlivé rasy se formovaly postupně působením environmentálních vlivů a vnějších faktorů. Právě vnější vzhled a odlišnosti započaly rozdělování lidí do ras. Představme si první setkání Evropanů s černochoy, kdy muselo docházet k vzájemnému údivu, nejistotě, strachu, možná i kuriózním dojmům.⁸ Rozdílnosti si lidé jen těžko vysvětlovali, např. na konci 18. st. děkan Princetonské univerzity Samuel Smith přičítal barvu pleti černochoů dlouhodobému pobytu na slunci, v jehož důsledku se „velká piha“ rozšiřuje po celém těle.⁹

Názory na rasovou problematiku procházely historickým vývojem, od nadřazování „bělochů“ nad „černochoy“, kteří měli být na nižší duševní i fyzické úrovni, s nižším IQ a měli sloužit bílým lidem především k práci a poslušnosti,¹⁰ až po tvrzení, že všechny rasy mají možnost dosáhnout stejného úspěchu.¹¹ Nejdůležitější ale je, že se současná věda oprostila od emocí a snaží se vystupovat nestranně a zachovávat si odstup.¹²

Existují autoři, kteří tvrdí, že rasa je z antropologického hlediska důležitou klasifikační kategorií. Podle Wolfa velké rasové skupiny definuje antropologie na základě biologické variability člověka a charakteristických profilových znaků.¹³ Samotné svědectví smyslů přesvědčuje člověka o existenci lidských ras, když spatří pohromadě Afričana, Evropana, Asijce a amerického Indiána.¹⁴ Lidské rasy jsou výsledkem geografického rozptýlení člověka a jeho adaptace na rozdílné přírodní podmínky. Počet „základních“ lidských ras odpovídá členění Země na tři velká zeměpisná pásma (tropické, subtropické, mírné).¹⁵ V největším, mírném pásmu, se utvářela rasa bílá (eurasijská), u níž díky rozlehlosti území nalezneme největší rozdíly – od bílé pleti a blond vlasů, přes modré, zelené a šedé oči až ke snědé pleti. V Africe, podél rovníku, se pod vlivem intenzivního slunečního záření a horkého a vlhkého klimatu utvářela černá (negroidní) rasa. Tmavý pigmentový obal chrání vnitřní orgány před spálením a poškozením. I mezi příslušníky této rasy nalezneme barevné odlišnosti,

---

⁸DACÍK, Tomáš. *Rasy a rasismus*. Brno: CERM, 2000. ITEM. Společenské vědy, s. 6.

⁹PROCTOR, R. *Rasová hygiena: lékařství v době nacismu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s. 17.

¹⁰DACÍK, Tomáš. *Rasy a rasismus*. Brno: CERM, 2000. ITEM. Společenské vědy, s. 7.

¹¹Tamtéž, s. 11.

¹²Tamtéž, s. 11.

¹³WOLF, Josef. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti: člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, s. 52.

¹⁴CICHÁ, M., ŠTEIGL, J. Je rasa skutečně premisou rasismu? In BUDIL, I., BLAŽEK, V., SLÁDEK, V. *Dějiny, rasa a kultura: sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005, s. 70.

¹⁵WOLF, Josef. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti: člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, s. 52

např. světlejší pleť osob žijících ve stínu pralesa. V subtropickém pásmu se zformovala rasa žlutá (mongoloidní), jejíž zástupci mají hnědé oči, hnědé vlasy a více či méně snědou pleť.¹⁶ Podle uvedených nápadných znaků patří k bílé rase 40% obyvatel planety, k černé náleží 10% a žlutá je převládající s 50% celkového počtu lidí na Zemi.¹⁷ Ale jsou zrovna tyto znaky rozhodující? Co tvar hlavy, kosterní materiál, výška postavy, krevní skupina a další a další fyziologické vlastnosti těla? Proč má být člověk s tmavýma očima řazen k černé rase? Existuje pro to relevantní důvod, když splňuje i další kritéria, ale např. úzkým nosem se liší?¹⁸

Kromě základního členění na rasu bílou, černou a žlutou však vědecká obec prezentuje i mnoho jiných rasových dělení. Někteří antropologové hovoří o stovkách rozličných ras. Francois Bernier uznává čtyři (Evropané a západní Asiaté, Afričané, východní Asiaté a Laponci), do čtyř kategorií dělil lidstvo také Karl Linné. Jeho následovník J. F. Blumenbach stanovil podle vzhledu a geografie pět ras a např. F. Müller pojmenoval dokonce dvanáct ras.¹⁹ A zde je znovu na místě se ptát, které dělení je správné, které znaky jsou relevantní, kdo o tom rozhodne? Wolf, propagátor existence lidských ras, pak vystoupil s názorem, že míšením dochází k postupnému smývání rozdílů mezi rasami. Rozmnožováním bude nastolen stav mnohobarevného, mnohotvarého lidstva jednotného původu, kdy už nebude třeba rasy rozlišovat. Tento proces však potrvá minimálně jedno tisíciletí. Genetikové navíc zdůrazňují pozitivní důsledky míšení, jimiž jsou krása (přední modelky jsou stále častěji míšenkami) nebo posílení tělesného (výkony sportovců na mezinárodních soutěžích) a duševního zdraví.²⁰

Hledáme-li odpověď na otázku, zda existují rasy a jak je můžeme rozčleňovat, musíme nutně dospět k závěru, že jsou-li rasová kritéria libovolná a subjektivní, a nemáme-li přesně stanovená měřítka třídění, je jakékoliv dělení bezvýznamné. Každá klasifikace naráží na překážky a výjimky potvrzující pravidlo.²¹ „*Místo podle ras, jež jsou vymezeny jen symbolickou, historickou a kulturní představou, by se lidé zrovna tak mohli dělit podle toho, zda jsou chlupatí, bezvousí, mají nohy do O nebo plochá*

---

¹⁶WOLF, Josef. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti: člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, s. 53.

¹⁷KAMÍN, T. MACHALOVÁ, T. *Kritika rasy a rasismu*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 19.

¹⁸Tamtéž, s. 20.

¹⁹Tamtéž, s. 17 – 18.

²⁰WOLF, Josef. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti: člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, s. 54.

²¹KAMÍN, T. MACHALOVÁ, T. *Kritika rasy a rasismu*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 28 – 29.

chodidla.²² Proto by bylo ideální od rasového členění odstoupit, protože, jak uvádí Gould, omyly třídění patří k nejčastějším prohřeškům lidského myšlení.²³ Názor, že rasy neexistují, podpořil také molekulární genetik Allan Wilson, z jehož výsledků zkoumání vyplynulo, že na molekulární úrovni žádné oddělené skupiny v rámci lidského společenství nelze vyčlenit.²⁴ Genetické výzkumy a nezávislé analýzy DNA prokázaly, že oddělené skupiny neexistují a lidskou populaci nelze kategorizovat do ras.²⁵ Jakoubek dochází k závěru, že termín rasa je pojmem nevědeckým a mělo by být upuštěno od jeho užívání.²⁶

Zamyslíme-li se nad problematikou rasy a tříděním lidí z hlediska etiky, nepochybně si budeme pokládat otázku, co lidem toto dělení přináší? Je v souladu s etickými pravidly rozdělení pouze podle vnějších fyzických znaků? Etika, coby teorie morálky, se bude ptát, zda je to pro člověka dobré nebo špatné? I já se ptám. Proč člověka stigmatizovat barvou pleti, k čemu vytvářet předsudky? Kdo nám dává právo „černocho“ předurčovat k zatracení a „bělochovi“ předpovídat úspěch?

---

²²CA M'INTÉRESSE. Odlišnosti ras. *100+1 zahraničních zajímavostí*. 1998. roč. 35, č. 25, s. 15.

²³GOULD, Stephen Jay. *Jak neměřit člověka: pravda a předsudky v dějinách hodnocení lidské inteligence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, Edice 21, s. 25.

²⁴JAKOUBEK, M. Romové a Cigáni mezi rasou kulturou a etnicitou. In BUDIL, I., BLAŽEK, V., SLÁDEK, V. (eds.). *Dějiny, rasa a kultura: sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005, s. 67.

²⁵SOUKUP, V. Rasa jako biologická kategorie. In ŠAJNEROVÁ, A., ŠABÍK, D. (eds.). *Fenomén antropologických skupin: Pohled současné antropologie: (antropologické středy 1997/1998)*. s. 24 – 29. Praha: Hrdličkovo muzeum člověka UK, 1999, s. 25.

²⁶JAKOUBEK, M. Romové a Cigáni mezi rasou kulturou a etnicitou. In BUDIL, I., BLAŽEK, V., SLÁDEK, V. (eds.). *Dějiny, rasa a kultura: sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005, s. 68.

2 Rasismus

Dacík definuje rasismus jako „sociální, respektive sociokulturní fenomén, vycházející z rasových předsudků nebo teorií zdůvodňujících a obhajujících rasovou nerovnost, přičemž rasový, tj. biologický aspekt je jen určitým stigmatem.“²⁷

Rasovou nerovností rozumíme nejen nerovnost biologickou, založenou na upřednostňování rasy od přirozenosti ušlechtilejší nad méně ušlechtilou, ale také společenskou, tedy subjektivně posuzovanou nerovnost (např. dle vlivu xenofobie, zkušeností nebo společenského trendu), a nerovnost před zákonem, čímž máme na mysli státní terorismus, apartheid či promítání mocenských zájmů.²⁸ Ideologický základ rasových teorií se promítá také do praxe, výsledkem je pak antisemitismus, rasová diskriminace či privilegium rasy.²⁹

S vývojem společnosti a vědy se mění také názory na rasismus. Podstatou rasismu je snaha menšiny podrobit si většinu. V otrokářské společnosti ospravedlňoval rasismus utiskování otroků,³⁰ v 19. st. nalezneme např. období tzv. vědeckého rasismu. Ten hlásá podmíněnost mentálních schopností člověka jeho biologickými vlastnostmi, např. v souvislosti s kolonizací Afriky tvrdí, že domorodé obyvatelstvo má vrozenou tendenci k násilí a sexuální nezdrženlivosti. Pomocí této teorie pak evropské mocnosti ospravedlňovaly své výboje a dominantní postavení Evropanů v koloniích.³¹ Rasismus 20. st. zaměňoval společenské a historické pojmy národ, řeč, jazyk s pojmy biologickými a přírodovědnými jako je rasa, plemeno či druh, čímž se dopouštěl omylů a zkreslení za účelem ospravedlnění mocenských zájmů.³² Problém společenské a kulturní rozmanitosti se tak neprávem, ale fakticky váže k problému údajné biologické nerovnosti lidských ras.³³

Tím, že se lidstvo nevyvíjí uniformně a monotónně, vznikají rozmanité intelektuální, estetické či sociologické aspekty společnosti, které se liší od biologických znaků, a rozmanité kultury, kterých je mnohem víc než lidských ras. Dvě kultury,

---

²⁷DACÍK, Tomáš. *Člověk a rasa*. Brno: CERM, 2001, s. 78.

²⁸Tamtéž, s. 78 – 79.

²⁹Tamtéž, s. 79.

³⁰WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti: člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, s. 55.

³¹HORÁKOVÁ, H. „Rasa“ a rasismus v Jižní Africe. *Sociální studia* [online]. 2007-04, roč. 4 [cit. 26. ledna 2017]. Časopis Katedry sociologie FSS MU. s. 115. Dostupné na <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080710100959.pdf>>.

³²WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti: člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, s. 55.

³³LÉVI-STRAUSS, C. *Rasa a dějiny*. 1. vydání. Brno: Atlantis, 1999, s. 8.

náležící ke stejné rase, se mohou lišit stejně nebo více od těch, které patří ke dvěma rasovým skupinám. V čem tedy rozmanitost spočívá, když se neváže k biologickým znakům? Proč civilizace vytvořená bílým člověkem zaznamenala nesrovnatelný pokrok ve vztahu k civilizacím barevných národů, když vrozené rasové schopnosti neexistují?³⁴ Přestože antropologové v literatuře striktně oddělují fyzický pojem rasa od kulturního vývoje národa, řeči a jazyka, faktická otázka vyspělosti bílých obyvatel a zaostalosti černé populace zůstává nezodpovězena.

Do boje proti rasismu zasáhla i Organizace spojených národů, která dne 20. listopadu 1963 přijala Deklaraci o odstranění všech forem rasové diskriminace. V ní potvrdila, že rasovou diskriminaci na celém světě je nezbytné odstranit, a vyjádřila přesvědčení, že jakékoli učení o nadřazenosti ras je z vědeckého hlediska falešné a morálně odsouzeníhodné.³⁵ Mezinárodním dnem za odstranění rasové diskriminace se stal 21. březen jako připomínka střelby jihoafrické policie při pokojné demonstraci proti apartheidu v roce 1960.³⁶ Boj proti rasismu má tradici také v české společnosti, kdy bezprostředně po převzetí moci v Německu Hitlerem vydala Česká akademie věd knihu s názvem Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich zušlechťování.³⁷

Podíváme-li se na předmětnou problematiku z jiného úhlu, zamysleme se nad přímou souvislostí rasismu a rasy. Může existovat jedno bez druhého? Vždyť pojem rasa se objevuje až v 18. st. Do té doby byla důvodem diskriminace odlišnost, jinakost, lidská variabilita,³⁸ např. o Romech se nemluví jako o rase, ale jsou uváděni jako typická skupina diskriminovaných. Nebo Židé, vůči nim existují předsudky odnepaměti, přestože nejsou rasou, ale národem či náboženskou skupinou. A co homosexuálové, asociálové, duševně zaostálí? Z uvedeného vyplývá, že příslušnost k rase nemusí být skutečnou příčinou rasismu. V historii nalezneme mnoho příkladů rasismu, který byl praktikován těmi, kteří neměli o rasových klasifikacích ani potuchy.³⁹ Vyjadřovat

---

³⁴Tamtéž, s. 8.

³⁵vyhláška č. 95/1974 Sb. o Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace. *Vláda České republiky* [online]. 26. října 2006, aktualizováno 15. února 2017 [cit. 15. února 2017]. Dostupné na <<https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-rasove-diskriminace-19721/>>.

³⁶Den proti rasismu. *UNbulletin* [online]. 2005-03 [cit. 15. února 2017]. Časopis OSN v České republice. s. 6. Dostupné na <<http://www.archiv.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1040>>

³⁷WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti: člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, s. 55.

³⁸CICHÁ, M. Je rasa skutečně premisou rasismu? In BUDIL, I., BLAŽEK, V., SLÁDEK, V. *Dějiny, rasa a kultura: sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005, s. 71.

³⁹Tamtéž, s. 72 - 73.

odlišnost v dnešní době, znamená vystavovat se nařčení z diskriminace toho kterého jedince.⁴⁰ Také samotné použití termínu rasa není např. podle Informační příručky pro školy a veřejnost považováno za korektní: „*V rámci druhu člověk je použití termínu rasy zcela nesmyslné. Kdo tak přesto činí, sleduje tím rasistický cíl: nalézat legitimnost pro snížení cizího a vyvýšení vlastního.*“⁴¹ Tím, že přestaneme vyslovovat slovo rasa, rasismus sám o sobě nezmizí. Je proto na každém, aby se zamyslel nad svou mírou tolerance a vedl své okolí k respektu jinakosti.

2.1 Apartheid v JAR aneb rasová nerovnost před zákonem

Moderní doba sice v souvislosti s rasistickými teoriemi zaznamenala významný posun a některé názorové představy o rasách již nemají v současnosti místo, přesto však nelze opomenout např. otázky apartheidu a otrokářství, které zcela nevytizelo.⁴²

Status obyvatel Jihoafrické republiky je od narození až do smrti podmíněn příslušností k rase. Snad kromě nacistického Německa není žádná země světa natolik poznamenána otázkou rasy. Rasismus se stal součástí každodenního života občanů JAR. Došlo zde k bezprecedentnímu sociálnímu inženýrství, když věřili v nepřekročitelnost rasových a kulturních odlišností.⁴³ Vývoj principu rasovosti se stal přirozeným důsledkem setkávání lidí různého typu a rozdílných kultur v době kolonizování Jižní Afriky, nejprve v politické sféře, následně pak v rovině sociokulturní a ekonomické. Podle Van der Bergheho byl apartheid v Jižní Africe režimem, v němž se demokracie uplatňovala pouze ve vztahu k dominantní rase, tedy k bílým. Společnost byla přísně hierarchizovaná, docházelo k vykořisťování, všichni museli své pozice nacházet v rigidním systému předurčujícím status člověka.⁴⁴ Střety mezi černošskými Xhosi a bělošskými Búry, později nazývanými Afrikánci, započaly již v 18. st. v boji o novou půdu a pastviny pro jejich rodiny.⁴⁵ V 50. letech 20. st. nepokoje vyvrcholily a podle tehdy vládnoucí Národní strany bylo možno zajistit plnou rasovou a kulturní totožnost Afrikánců a ostatních ras jedině odděleným vývojem, tzv. apartheidem, což

---

⁴⁰Tamtéž, s. 71.

⁴¹RÝDL, K., NEZEL, I. *Rasismus a nacionalismus v současném životě: Informační příručka pro školy a veřejnost*. 1. vydání. Praha: IPPP, 1997, s. 20.

⁴²ĐACÍK, Tomáš. *Rasy a rasismus*. Brno: CERM, 2000. ITEM. Společenské vědy. s. 5.

⁴³HORÁKOVÁ, Hana. „Rasa“ a rasismus v Jižní Africe. *Sociální studia* [online]. 2007-04, roč. 4 [cit. 26. ledna 2017]. Časopis Katedry sociologie FSS MU, s. 116. Dostupné na <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080710100959.pdf>>

⁴⁴Tamtéž, s. 126 - 127.

⁴⁵ZIMÁK, Alexandr. *Stručná historie států: Jihoafrická republika*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003, s. 20.

byl nový termín pro starou politiku.⁴⁶ Rasistické zákony utlačující černochoy, míšence i Indy vypracoval Hendrik French Verwoerd, ovlivněn studii na německých univerzitách v době nástupu nacismu. Po vzoru nacistického Německa byla každá rodina, která neměla všechny předky dostatečně bílé, zařazena mezi „barevné“. Norimberské zákony inspirovaly k vydání zákazu sexuálních styků a manželství mezi „bělochy“ a jinými rasami. „Běloch“, který políbil „černošku“, byl na měsíc vsazen do vězení, jiný byl za stejnou troufalost na dva roky hospitalizován v psychiatrické léčebně. „Běloši“ měli vyhrazeny autobusy, vagony, restaurace, divadla, sportoviště, toalety a ostatní sem měli vstup zakázán.⁴⁷ Ač se to zdá neuvěřitelné, byla tato extrémní opatření ještě v nedávné minulosti realitou. Nevědět, že se jedná o historická fakta, snad se i pousměju nad absurditou zákazů a příkazů. Skutečně lze právně trestat polibek mezi „černochem“ a „bělochem“? Kam se názorově Jihoafrická republika posunula dnes?

Podle Horákové zůstává apartheidní dědictví v jihoafrické společnosti hluboce zakotveno a střetává se s moderními snahami vlády o jednotu národa a kultury. Idea „duhového národa“⁴⁸, iluze národního smíření a optimistická očekávání jako důsledek vystupování Nelsona Mandely⁴⁹ se střídají se skeptickými názory obávajícími se hegemonie černých Jihoafričanů. Ideál nerasové společnosti v JAR v současné době nefunguje. Důkazem toho jsou např. volby, kdy od prvních všeobecných v roce 1994 až do posledních v roce 2004 občané volili podle rasového klíče. Paradoxně po zániku institucionalizovaného rasismu je společnost teorií ras zachvácená mnohem více než za apartheidního režimu.⁵⁰ Praktiky rasovosti prostupují do všech vrstev společnosti, staly se součástí myšlení a jednání a právě z tohoto důvodu nebude cesta Jihoafričanů k nerasové demokracii snadná. V současné Jihoafrické republice stále více zaznívají

---

⁴⁶ZIMÁK, Alexandr. *Stručná historie států: Jihoafrická republika*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003, s. 42.

⁴⁷Tamtéž, s. 44 – 45.

⁴⁸Nelson Mandela označil svou zemi jako The Rainbow Nation, protože Jihoafričané jsou neuvěřitelnou směsicí lidí a typický obyvatel této země neexistuje. Blíže: HOLEČKOVÁ, E. Duhový národ. *Lidé a země* [online]. 27. února 2009, aktualizováno 2016 [cit. 28. ledna 2017]. Dostupné na <<http://www.lideazeme.cz/clanek/duhovoy-narod>>.

⁴⁹Vůdce pokojných protestů i ozbrojeného odporu proti despotickému režimu bílé menšiny v rasově rozdělené Jižní Africe. Za pokus o svržení režimu strávil téměř tři dekády ve vězení a stal se tak tváří apartheidu na národní i mezinárodní úrovni. Po propuštění v roce 1990 znovu bojuje za vymýcení apartheidu v zemi a roku 1994 se stává prvním „černým“ prezidentem Jihoafrické republiky, který tvoří mnohonárodnostní vládu a dohlíží na demokratický přerod země. Blíže: Nelson Mandela. *History.com* [online]. 2009, aktualizováno 28. ledna 2017 [cit. 28. ledna 2017]. Dostupné na <<http://www.history.com/topics/nelson-mandela>>.

⁵⁰HORÁKOVÁ, Hana. „Rasa“ a rasismus v Jižní Africe. *Sociální studia* [online]. 2007-04, roč. 4 [cit. 26. ledna 2017]. Časopis Katedry sociologie FSS MU. s. 125. Dostupné na <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080710100959.pdf>>.

otázky pozitivní diskriminace černošského obyvatelstva a tzv. „rasismu naruby“, který má oproti klasickému minulému režimu hlásat nadřazenost „černochoů“ nad „bělochy“.⁵¹

Z uvedeného vyplývá, že rasovou nenávist a nadřazování jedné rasy nad druhou mají v JAR hluboce zakořeněnou a i moderní demokratická společnost má problém se od těchto tradičních myšlenek a předsudků oprostit. Rasová diskriminace a rasová hygiena není v Africe jen problémem minulosti, ale stále živým tématem.

---

⁵¹HORÁKOVÁ, Hana. „Rasa“ a rasismus v Jižní Africe. *Sociální studia* [online]. 2007-04, roč. 4 [cit. 26. ledna 2017]. Časopis Katedry sociologie FSS MU. s. 127. Dostupné na <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080710100959.pdf>>.

3 Eugenika

3.1 Společenský kontext

Již od poloviny 18. st. stále častěji nalézáme zmínky o tom, že je třeba pečovat o tělo, dbát na své zdraví, dodržovat hygienické návyky, pěstovat zdatnost nejen pro pracovní účely, ale také pro ekonomiku, politiku a kulturu. Tělo je chápáno jako stroj užitečný pro výcvik a poslušnost a nástroj potřebný pro plození a rození dětí. Pod puncem ochrany veřejného zdraví je medicíně umožněno nařizovat karantény či umísťovat do ústavní péče, a tím formovat společnost a dosahovat její soudržnosti. Vliv a moc lékařů na konci 19. st. je na prudkém vzestupu.⁵²

Počátek 20. st. přinesl významné objevy v oblasti dědičnosti. Věda se zaměřovala v pozitivním smyslu např. na inteligenci člověka, ale také ve smyslu negativním na sklony k alkoholismu, deviantnímu chování či kriminalitě. Pozorováním a experimenty dospěli vědci k závěru, že společnost, především její „kvalitu“, lze kontrolovat skrze šlechtění či zajištění lepších podmínek pro početí a porody. Všechny tyto názory byly živnou půdou pro nový obor založený Francisem Galtonem – eugeniku, vědu o zušlechťování člověka.⁵³ V celospolečenském kontextu nárůstu počtu obyvatel, rozsáhlé urbanizace, boje dělnických hnutí o moc, rozdělování kapitálu a prohlubování sociálních nerovností panoval strach o převzetí moci „nižšími vrstvami“ a obava ze zániku vzdělané kulturní společnosti. Eugenické hnutí mělo těmto obavám učinit přítrž. Úkolem tzv. negativní eugeniky bylo zamezit defektním jedincům v rozmnožování. Nepřenesli by pak své záporné vlastnosti na potomky a prokázali by tím službu budoucím generacím. Naproti tomu se tzv. pozitivní eugenika zaměřovala na inteligentní, zdravé a dobré jedince, jejichž potomci měli být pro společnost přínosem. Galton vytvořil nový pojem odvozením od pozitivního účelu jeho vědecké teorie: „eu“ (řec.) – dobrý, normální; „gencin“ (řec.) – stát se; „iké“ (řec.) – umění; eugeniku tedy můžeme volně přeložit jako umění stát se dobrým.⁵⁴

---

⁵²ŠLESINGEROVÁ, E., a kol. Zdraví a silní. *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity sociálních studií* [online]. 2003-9 [cit. 16. prosince 2017]. s. 3 - 4. Dostupné na <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305095712.pdf>>.

⁵³Tamtéž, s. 4.

⁵⁴FANGERAU, H. Eugenika a rasová hygiena ve 20. st. In FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. (eds.). *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén, 2008, s. 156 – 158.

3.2 Historický kontext

Eugenické hnutí obhajovalo svou činnost existencí evoluční teorie Charlese Darwina, teorií Augusta Weismanna „O devoluci v přírodě“ a „Teorie o zárodečném plasmatu“ a zákonitostmi dědičnosti Johanna Gregora Mendela.⁵⁵

Charles Darwin ve své knize „O původu druhů“ z roku 1859 podkopává křesťansko-židovskou teorii a stvoření světa a člověka Bohem. Rozvádí myšlenku, že člověk je výsledkem dlouhodobého vývoje a lidské rasy existují v důsledku adaptace na jednotlivá prostředí na Zemi. Darwinova teorie rozpoutala široké debaty o tom, jak funguje přirozený výběr, jak má být uplatňován v praxi, že hospodářská soutěž má probíhat přirozenou formou a že i podnikatelské úspěchy jsou v rukou Božích a přírodních zákonů.⁵⁶

Weismann zastával názor, že budou-li se dále rozmnožovat neschopní a slabí jedinci, povede to k celkové degeneraci lidstva. Odtud teorie „O devoluci v přírodě“ jako protipól k přirozené a žádané evoluci. V „Teorii o zárodečném plasmatu“ navazuje na svoje předchozí myšlenky, snaží se devoluci předejít a to jedině biologickým plánováním a podporou dědičných výbav. Tělesné buňky jsou podle jeho teorie od zárodečných buněk odděleny, tudíž zaměřovat se na tělesné buňky a tělesnou výchovu ve školách nemá potřebnou efektivitu.⁵⁷

Mendel přispěl eugenikům svými objevy na poli genetiky. Rodák z Hynčic zveřejnil svou teorii o přenosu dědičných jednotek v Brně roku 1865, devět let po Darwinovu dílu O původu druhů.⁵⁸ Nebylo žádným tajemstvím, že k chovu zvířat se vybíraly ty nejlepší kusy a k pěstování rostlin ty nejkvalitnější odrůdy. Základy genetických zásad byly známy, ale kdo nebo co způsobuje přenos určitých znaků na potomky, zůstávalo záhadou. Ke svým výzkumům využívali vědci především pokusných metod, např. křížení. To je ovšem použitelné pouze pro zvířata a rostliny, člověka by cílené vylepšování vlastností degradovalo tím nejhorším způsobem.⁵⁹ Jednalo by se o manipulaci s lidskou důstojností, nelze totiž opomenout fakt, že člověk

---

⁵⁵Tamtéž, s. 157.

⁵⁶PROCTOR, R. *Rasová hygiena: lékařství v době nacismu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s. 21.

⁵⁷FANGERAU, H. Eugenika a rasová hygiena ve 20. st. In FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. (eds.). *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén, 2008, s. 157.

⁵⁸MATALOVÁ, A., ZEŽULČÍK, J., NIPPERT, V. *Johann Gregor Mendel: život a dílo*. Vražné: Obecní úřad, 1997, s. 7.

⁵⁹KOKAISL, Petr. *Základy antropologie* [online]. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2007 [cit. 30. ledna 2017]. s. 70. Dostupné na <<https://www.google.cz/search?hl=cs&tbo=p&tbn=bks&q=isbn:8021317221>>.

se od zvířat liší jednou dost podstatnou vlastností - schopností volního rozhodování. A jelikož do lidské společnosti patříme všichni, umělým výběrem a přizpůsobováním člověka ideálnímu obrazu bychom zničili samotnou podstatu lidství.⁶⁰ Mendel si připsal prvenství při formulaci zákonů týkajících se přenosu určitých znaků z rodičů na děti. Pokusy s hrachem podložil závěr, že dědičnost má hmotný základ, a právě těchto myšlenek využilo eugenické hnutí.⁶¹

Snahy o rozdělování lidstva na lepší a horší se objevovaly už mnohem dříve v minulosti. Ostatně již Platón ve svém díle *Stát* inicioval selektování mužů a žen s dobrými vlastnostmi a doporučoval dbát na jejich sexuální aktivitu, rozmnožování a řádně pečovat o takto zplozené potomky.⁶² V roce 1727 se pak hrabě de Boulainvilliers snažil dokázat nadřazenost francouzské šlechty nad nižšími vrstvami francouzského obyvatelstva, které mělo být potomky pouze podrobených keltských Galů, kdežto šlechticové dětmi nadřazené rasy nordických Franků. Směr vývoje eugeniky nastínil také sociolog a filozof Herbert Spencer, který uvedl, že „*si lze jen stěží představit strašlivější dědictví, jež těmto generacím zanecháme, než jsou zástupy imbecilů, lenochů a zločinců*“⁶³ a embryolog Ernst Haeckel, jenž vyzdvihoval přirozený výběr, založený na přežití silnější rasy, kterým se podle něj vysvětlují dějiny všech národů.⁶⁴ Spis Josepha Arthura Gobineaua *O nerovnosti lidských ras*⁶⁵ z pol. 19. st. s výraznými prvky rasismu posloužil jako extrémní podklad některým eugenikům.⁶⁶ Také dílo Houstona Stewarta Chamberlaina *Základy devatenáctého století* obsahuje učení o nadřazenosti národů a ras. Chamberlain otevřeně hovoří o škodlivých vlivech nepopulárních Židů a jejich lichvářských aktivitách. Už během 19. st. se měl tento cizí asijský národ vřítit do

---

⁶⁰Tamtéž, s. 68.

⁶¹Tamtéž, s. 70.

⁶²FANGERAU, H. Eugenika a rasová hygiena ve 20. st. In FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. (eds.). *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén, 2008, s. 156.

⁶³BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, s. 71.

⁶⁴ŠLESINGEROVÁ, E., a kol. Zdraví a silní. *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity sociálních studií* [online]. 2003-9 [cit. 16. prosince 2017]. s. 5. Dostupné na <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305095712.pdf>>

⁶⁵Je-li jedna rasa schopna zapříčinit úpadek rasy druhé, pak si rasy nemohou být v žádném případě rovny. Nerovnocennost ras považoval za vrozenou a trvalou. Myšlení Gobinaua označuje Arendtová za mezník, kdy se z rasového myšlení stává myšlení rasistické. Blíže: ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I - III*. 2. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2013, s. 253.

⁶⁶FANGERAU, H. Eugenika a rasová hygiena ve 20. st. In FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. (eds.). *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén, 2008, s. 158.

otevřené náruče Indoevropanů, využít jejich vstřícnosti a obsadit všechny pozice společenského života (vláda, justice, obchod, literatura, umění).⁶⁷

V období mezi dvěma světovými válkami eugenika vzkvétala. Nejdříve v USA a postupně i v evropských zemích byly projednávány a přijímány eugenické zákony omezující přísun přistěhovalců, protože to bylo z hlediska poválečné situace žádoucí. Nikdo nechtěl ve své zemi nemocné přivandrovalce zbídačené a zchudlé válkou. Žádoucí bylo rovněž investování do hledání správného partnera, podporování manželských poraden a prosazování sterilizačních zákonů jako prostředku snahy předejít rozmnožování „slabých“ jedinců. Díky těmto názorům, finanční pomoci bohatých, vědeckému opodstatnění a chytré propagandě slavili eugenikové úspěch. Z politického hnutí se eugenika rychle stala univerzitní vědou.⁶⁸

Rychlý nástup eugeniky v USA byl vystřídal rychlý pád. Zvedla se vlna kritiky proti tomuto oboru. Vědci Thomas Morgan a Jacques Loeb začali hlásat, že eugenické znaky dědičnosti mají s genetikou pramálo co společného a jsou spíše důsledkem sociální situace. Když v důsledku krachu na newyorské burze ztratilo spoustu lidí zaměstnání a stali se nemajetnými, vzpomínali kritici eugeniky na to, jak by dříve tyto důsledky naivně přisuzovali dědičnosti a tzv. negativní eugenice. Antropolog Franz Boas dokonce označil eugeniku za „rasismus převlečený za vědu“. Ustala veškerá finanční i jiná podpora. Naproti tomu v Německu byla eugenika včleněna do národně socialistické zdravotní a rasové politiky po roce 1933 a byla označována jako rasová hygiena.⁶⁹

---

⁶⁷CHAMBERLAIN, Houston Stewart. *Základy devatenáctého století*. Díl I. Praha: Antonín Hajn, 1910. s. 318.

⁶⁸FANGERAU, H. Eugenika a rasová hygiena ve 20. st. In FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. (eds.). *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén, 2008, s. 158 – 159.

⁶⁹Tamtéž, s. 160.

4 Rasová hygiena v Německu

Rasová hygiena jako rodící se obor může být využita ku prospěchu společnosti nebo rasy, na druhou stranu při „správné“ manipulaci lze rasovou hygienu použít jako silný nástroj moci. Rasový hygienik v podstatě podává o jednotlivých rasách obraz, jaký potřebuje, buď s ní sympatizuje či nikoliv. Míra objektivity je žalostná, ale u oboru, který je teprve v plenkách, se omyly tolerují, vždyť chybami se člověk učí.⁷⁰

Původní rasová hygiena promlouvala v Německu ke všem rasám v zemi žijícím. Teprve po národně socialistické revoluci se začala profilovat na rasu nordickou a stala se součástí politického programu národně socialistické strany. Cílem bylo vymýtit dědičné vady a nemoci, což je obhajitelné, dále pak zajistit převahu nordické rasy nad ostatními, což už obhajitelné není. Oba tyto úkoly byly v Německu svěřeny jedné skupině lidí. Elitní oddíly SS pořádaly hony na Židy, shromažďovaly je v ghettech a likvidovaly v koncentračních táborech. Tataž skupina příslušníků SS měla za úkol plodit dokonalé árijce a vyhledávat v okupovaných zemích děti, které by potencionálně mohly přispět k čistotě rasy.⁷¹ Hitler se ve své knize *Mein Kampf* vyjadřuje o Židech jako o nemoci, o příživnících, kteří zodpovídají za prohranou první světovou válku a za následný ekonomický úpadek.⁷² Podle Budila však základní stavební kameny nacistického rasového totalitarismu položili Victor Courtet a Robert Knox. Courtet se dožadoval uspořádání západní civilizace podle principů rasové hierarchie. Knox zase hovořil o rasách jako o entitách, mezi nimiž probíhá neustálý boj. Budil je přesvědčen, že právě tyto dva zapálení humanisté dali vzniknout nacismu.⁷³

Uplatňování principů rasové hygieny bylo zahájeno přijetím Sterilizačního zákona roku 1933, který měl zabránit nemocem a šíření nežádoucí rasy. Nejedná se tedy o Hitlerovo dílo, jde o výsledek činnosti Společnosti pro rasovou hygienu, která byla založena roku 1907 a průběžně vydávala směrnice vyjadřující se k populační krizi a navrhovala její řešení. Mělo být prokázáno, že sterilizace nezanechává žádné zdravotní následky a je prováděna bez komplikací. Proti zákonu se lidé bouřili, argumentovali jeho zneužitím proti politickým odpůrcům nebo jiným rasám. Tyto argumenty byly

---

⁷⁰MEISNER, J. *Rasismus hrozí kultuře*. Praha: Nakladatelství Volné myšlenky, 1934, s. 38 - 39.

⁷¹CLAYOVÁ, C., LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996, s. 5.

⁷²BAUMSLAG, Naomi. *Vražedná medicína: nacističtí lékaři, pokusy na lidech a tyfus*. Praha: Naše vojsko, 2013, s. 63.

⁷³CHOLÍNSKÝ, J. Totalitarismus v teorii a praxi: Rozhovor Jana Cholínského s Ivo T. Budilem. *Securitas imperii* 21 [online]. 2012 - 2 [cit. 27. dubna 2017]. Praha, s. 240 – 241. Dostupné <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no21/227-247.pdf>>.

smeteny ze stolu s tím, že možnost zneužití zákona nedokládá to, že zákon není správný. Součástí politiky národně socialistické strany se stala podpora rozmnožování zdravých německých rodin, speciální pojištění a daňové úlevy pro dědičně zdravé a žádoucí rodiny, vylidňování měst a kolonizace venkova. Národně socialistická strana zavádí přednostní právo na léky pro nordickou rasu, které je neodůvodněné a stává se na rozdíl od výše uvedených bodů předmětem diskuzí a nespokojenosti.⁷⁴

Teorie rasové nerovnosti postupně proniká do politiky, práva i náboženství. V Německu se hlásá: „*Pryč se Starým zákonem, pryč s křesťanstvím, které je založeno na židovství! Mnozí, kteří nechtějí sdílet nauku těch, kdož tvrdí, že Kristus byl árijec, zavrhnou z téhož důvodu i osobnost Kristovu.*“⁷⁵ Objevují se snahy vytvořit nové náboženství nordického člověka. Církev se snaží situaci diplomaticky urovnat obhajobou křesťanství jako světového poselství všem národům. Ani ona však otevřeně rasovou hygienu nekritizuje, ba naopak stržena davovou psychózou vyzývá ke studiu ras a zachování germánské rasové čistoty. To vše pod podmínkou, že láska k vlastní rase nebude převyšovat lásku k bohu.⁷⁶ Církev nebyla schopna zabránit německému státu změnit se v nástroj organizovaného zločinu a nikdy neuznala svou odpovědnost za spáchané skutky, např. Hitler nebyl nikdy exkomunikován.⁷⁷

Eugenika⁷⁸ není podle Wendlinga ani produktem nacismu, ani produktem teorií o nadřazenosti árijské rasy, k jejímu propojení s nacismem došlo díky přizpůsobení obou oborů.⁷⁹ Zarážející je legitimita eugeniky v oné době. Byla přijímána většinou společnosti. K jejímu ospravedlnění přispěli velkou měrou univerzitní profesori, kteří dané teorie potvrzovali, přestože nebyli oficiálně členy strany či ideology nacismu. Vědci je tolerováno praktikovat jinak nepřijatelné postupy, je přece nezpochybnitelnou morální autoritou.⁸⁰ Opravdu je člověk tak snadno ovlivnitelný? Dokáže opustit svoje morální zásady a jít s davem jenom proto, že ve většině je síla, a majoritní názor je pravděpodobněji ten správný? Slovo vědce je posvátné? Věřím tomu, že kombinací většinového názoru a pohledu vzdělaných osobností může dojít ke zfanatizování společnosti a ta pak není schopna střízlivě posoudit správnost jednání autorit.

---

⁷⁴ MEISNER, J. *Rasismus hrozí kultuře*. Praha: Nakladatelství Volné myšlenky, 1934, s. 39 – 41.

⁷⁵ Tamtéž, s. 42.

⁷⁶ Tamtéž, s. 42 – 43.

⁷⁷ BAUMAN, Z. *Modernita a holocaust*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. s. 162 - 164.

⁷⁸ U mnohých autorů se názvy „rasová hygiena“ a „eugenika“ se kryjí. V Německu se však mnozí rasisté názvu eugenika vyhýbají, jelikož eugenik prý vychází z předpokladu rovnosti všech evropských ras. Blíže: MEISNER, J. *Rasismus hrozí kultuře*. Praha: Nakladatelství Volné myšlenky, 1934, s. 39.

⁷⁹ ŠLESINGEROVÁ, E., a kol. *Zdraví a silní*. s. 140.

⁸⁰ BAUMAN, Z. *Modernita a holocaust*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. s. 162 - 164.

4.1 Josef Mengele

V souvislosti s rasovou hygienou praktikovanou v nacistickém Německu a již zmiňovanou „neomezenou“ mocí lékařů nemohu nezmínit jméno Josefa Mengeleho, přezdívaného Anděl smrti kvůli svému ironickému úsměvu a jemnému, avšak smrtonosnému doteku. Mengele pocházel z rodiny bohatého podnikatele a jako nejstarší syn se měl stát otcovým nástupcem ve vedení úspěšného podniku. Ale jeho cíle byly vyšší. Zamíloval si vědu, začal studovat medicínu a postupně si budoval kariéru vědce a lékaře.⁸¹ Jeho život změnilo jmenování výzkumným asistentem v Ústavu třetí říše pro dědičnost, biologii a rasovou čistotu. Ztotožnil se s myšlenkou, že správným výběrem mohou být zlepšeny dědičné vlastnosti rasy, což o pár let později aplikoval v koncentračním táboře v Osvětimi.⁸² Své pokusy o zdokonalení německého exempláře započal snahou změnit pigmentaci očí vstříkovaním různých barviv. Testování prováděl na dětech, které následně trpěly bolestivými infekcemi nebo dokonce slepotou. Pro určování geneticky dědičných vad a vlastností mu nejlépe sloužila dvojčata. Z transportů si je pečlivě vybíral a pečoval o ně, než je přemístil do nemocnice k provedení fáze in vivo (experiment zaživa).⁸³ Od měření lebek, uší, nosů, přes aplikace injekcí s tyfem, amputace, transfúze, lumbální punkce, popálení rentgenem, vzájemné sexuální styky, až ke společné pitvě.⁸⁴ Jakmile v transportu spatřil hrbatého otce a syna se zdeformovanou nohou, okamžitě nechal oba usmrtit, vypreparovat jejich kosti a hledal další společné abnormality.⁸⁵ „Podklady ke zkoumání“ (těla zavražděných Romů, orgány mrtvých dětí, krevní vzorky dvojčat nakažených tyfem) posílal také do Ústavu.⁸⁶ Nelidských činů, které při svém působení v koncentračním táboře napáchal, bylo nespočetně, přesto se mu podařilo v lednu roku 1945 z Osvětimi uprchnout. Nikdy nebyl dopaden a nikdy tak nebyl za své činy potrestán.⁸⁷ Uvězněná antropoložka Puzynaová o něm v osobním interview řekla, že *„Mengele je obrazem člověka, který se nedá nazvat jinak než maniak. Překrucoval pravdu. Věřil, že můžete vytvořit nadřazenou rasu, jako když šlechtíte koně. Byl to rasista a nacista.“*⁸⁸

---

⁸¹KNOPP, Guido. *Hitlerovi stoupenci*. 1. vydání. Praha: Ikar, 2004, s. 369 – 374.

⁸²POSNER, Gerald L. *Mengele - anděl smrti: úplný životní příběh*. Praha: XYZ, 2007, s. 34 - 35.

⁸³Tamtéž, s. 59 - 60.

⁸⁴Tamtéž, s. 61 - 64.

⁸⁵Tamtéž, s. 66.

⁸⁶PROCTOR, R. *Rasová hygiena: lékařství v době nacismu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s. 53.

⁸⁷BAUMSLAG, Naomi. *Vražedná medicína: nacističtí lékaři, pokusy na lidech a tyfus*. Praha: Naše vojsko, 2013, s. 97.

⁸⁸POSNER, Gerald L. *Mengele - anděl smrti: úplný životní příběh*. Praha: XYZ, 2007, s. 68.

4.2 Sterilizační zákon

Zákon o předcházení geneticky postiženým potomkům (Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses)⁸⁹ z roku 1933 stanoví, že kdo trpí dědičným onemocněním, může být chirurgicky sterilizován, pokud lze s přihlédnutím ke zkušenostem lékařské vědy s velkou pravděpodobností očekávat, že potomek bude trpět těžkou fyzickou nebo duševní dědičnou chorobou. Dědičným onemocněním ve smyslu tohoto zákona je vrozená hloupost, schizofrenie, maniodepresivní šílenství, dědičná epilepsie, Huntingtonova choroba⁹⁰, dědičná slepota, dědičná hluchota, závažné dědičné fyzické deformity. Jako důvod ke sterilizaci byl v zákoně uveden také těžký alkoholismus. Diagnózy jako schizofrenie či maniodepresivní psychóza se stanovovaly naprosto svévolně a staly se nástrojem politického teroru. Někteří lékaři z nadměrné horlivosti začali vydávat za dědičně nemocné také žebráky, homosexuály, prostitutky či tuláky a zákon o genetickém zdraví se tak obrátil proti spodní sociální vrstvě.⁹¹

Provádět sterilizaci umožňovalo také Švýcarsko už od roku 1928 nevyčísitelně duševně chorým jedincům, v roce 1929 se přidalo také Dánsko a Norsko, postupně Švédsko, Kuba, Maďarsko, Československo a další státy.⁹² Vzorem byly Německu Spojené státy, které zlegalizovaly sterilizaci již v roce 1907 a do roku 1960 provedly asi 64 000 zákroků. Odlišná právní úprava spočívala v tom, že Německo zavádělo sterilizace plošně, kdežto ve Spojených státech se zákony lišily stát od státu, a ne vždy byly vynucovány.⁹³ V rozhodnutí Nejvyššího soudu USA z roku 1927⁹⁴ soudce Holmes otevřeně podporuje nucené sterilizace: „*Už jsme nejednou byli svědky toho, že obecné blaho si vyžadovalo životy našich nejlepších občanů. Bylo by s podivem, kdyby nebylo*

---

⁸⁹Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses. *documentArchiv.de*. [online]. 14. července 1933, aktualizováno 3. února 2004 [cit. 5. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.documentarchiv.de/ns/erbk-nws.html>>.

⁹⁰Huntingtonova choroba je neurodegenerativní genetické onemocnění, při kterém dochází k postupnému poškozování nervové tkáně, pacient ztrácí kognitivní funkce, provádí mimovolní pohyby. Délka přežití od objevení prvního projevu se průměrně pohybuje okolo 15 let. Blíže: Společnost pro pomoc při Huntingtonově chorobě. Huntingtonova choroba. *huntington.cz* [online]. 2012, aktualizováno 2. dubna 2017 [cit. 7. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.huntington.cz/o-nemoci/huntingtonova-choroba/>>.

⁹¹SCHARSACH, H. *Lékaři a nacismus*. Praha: Themis, 2001, s. 30.

⁹²PROCTOR, R. *Rasová hygiena: lékařství v době nacismu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s. 109.

⁹³BAUMSLAG, Naomi. *Vražděná medicína: nacističtí lékaři, pokusy na lidech a tyfus*. Praha: Naše vojsko, 2013, s. 67.

⁹⁴Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 2. 5. 1927 ve věci Buck v. Bell (No. 292). *Legal Information Institute* [online]. 1992 [cit. 7. dubna 2017]. Dostupné na <http://www.law.cornell.edu/supct/html/historics/USSC_CR_0274_0200_ZO.html>.

výzvou i těm, kdo už i tak oslabují sílu státu, aby nepřinesli takové nesrovnatelně menší oběti... Tři generace imbecilů už stačily.“⁹⁵

S přijetím sterilizačního zákona byly v Německu zřízeny speciální soudy genetického zdraví, které rozhodovaly o nedobrovolných sterilizacích.⁹⁶ Svěření procesu do rukou soudu bylo chytrým taktickým krokem, neboť soudní řízení v lidech vyvolávalo respekt a budilo dojem, že nehumánní postupy jsou legitimní a spravedlivé.⁹⁷ Z lékařů se stali soudci, jejich činnost byla nepřekoumatelná. Na základě odborných zpráv nutných k odsouhlasení sterilizace, za jejichž zpracování dostávali lékaři plat⁹⁸, bylo provedeno přes 400 000 zákroků. Z poválečných analýz pak vyplynulo, že většina sterilizací byla provedena bez náležitého odůvodnění.⁹⁹ Soudní řízení byla nebyvale stručná, nad každým případem se rokovalo 10 -15 minut a bylo-li třeba osobní posouzení, prodloužila se doba rozhodnutí na půl hodiny.¹⁰⁰

Důvody k zahájení řízení o sterilizaci či k samotnému provedení úkonu se mnohdy opakovaly. Jako příklad uvádím usnesení soudu pro ochranu dědičného zdraví Freiburg in Breisgau ze dne 2. 6. 1938, který odůvodnil vrozenou slabomyslnost tím, že „tato osoba zklamala již ve škole. Dvakrát propadla a musela proto vyjít ze šesté třídy. Je dědičně zatížená. Podle všeho nebude s největší pravděpodobností nikdy ve stavu vykonávat jiné než podřadné práce a selže i v praktickém životě v případě, když po ní budou požadovány jiné nové činnosti, než ty, které obvykle vykonává. Na základě pravidel lékařské vědy lze s největší pravděpodobností očekávat, že její potomci budou dědičně zatíženi a proto je třeba vyhovět návrhu“.¹⁰¹ Řízení o sterilizaci byla zahajována také ze sociálních a politických důvodů, což dokládá návrh na provedení

⁹⁵RELICHOVÁ, Jiřina, DOLEJŠÍ, Zbyněk. *Eugenika aneb lze zlepšit dědičný potenciál lidské populace?* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2006 [cit. 7. dubna 2017]. s. 16. Dostupné z <<https://is.muni.cz/el/1431/jaro2008/Bi6170/um/Eugenika.pdf>>.

⁹⁶BAUMSLAG, Naomi. *Vražedná medicína: nacističtí lékaři, pokusy na lidech a tyfus*. Praha: Naše vojsko, 2013, s. 66.

⁹⁷TAUCHEN, J., ŠKODOVÁ, L. Nucené sterilizace ve Třetí říši - zločin na základě zákona. In *Europeanization of national law, the Lisbon treaty and some other legal issues. Conference proceedings from the COFOLA 2008 conference* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 8. dubna 2017]. s. 5. Dostupné z <<https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/summaries.pdf>>.

⁹⁸Naopak za neoznámení genetické choroby a nedodání zprávy či informování pacienta o sdělení jejich choroby genetickému soudu mohli být pokutováni až 150 říšskými markami. Blíže: PROCTOR, R. *Rasová hygiena: lékařství v době nacismu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s. 115 – 117.

⁹⁹BAUMSLAG, Naomi. *Vražedná medicína: nacističtí lékaři, pokusy na lidech a tyfus*. Praha: Naše vojsko, 2013, s. 66.

¹⁰⁰BURLEIGH, M. *Třetí říše: Nové dějiny*. 1. vydání. Praha: Argo, 2008, s. 302.

¹⁰¹TAUCHEN, J., ŠKODOVÁ, L. Nucené sterilizace ve Třetí říši - zločin na základě zákona. In *Europeanization of national law, the Lisbon treaty and some other legal issues. Conference proceedings from the COFOLA 2008 conference* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 8. dubna 2017]. s. 7. Dostupné z <<https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/summaries.pdf>>.

sterilizace, v němž byl dotyčný lékařskou dokumentací označen za žebráka a tuláka, který pobíral rentu pro svá válečná zranění a tuberkulózu. S penězi nakládal velice neehospodárně, hodně kouřil a opíjel se. Již dříve byl trestán za kladení odporu, veřejné urážky a ublížení na zdraví. Svým neslýchaným chováním vůči sociálnímu úřadu a napadáním jeho úředníků si vysloužil zákaz vstupu do instituce. Podle znaleckého posudku se jedná o duševně značně méněcenné, pro lidské společenství úplně bezcenné, individuum.¹⁰²

Postoj ke sterilizacím jasně vyjádřil také Adolf Hitler ve své knize *Mein Kampf*¹⁰³: „*Stát se musí postarat o to, aby plodil děti pouze ten, kdo je zdravý; je pouze jedna hanba – přes vlastní nemoci a nedostatky přivádět děti na svět a nejvyšší čest, zřeknout se toho... Všechno, co je nějak viditelně nemocné a dědičně zatížené a tím dále zatěžující, musí stát prohlásit za neschopné plození a toto také prakticky prosadit.... Kdo není tělesně a duševně zdrav a rodičovství hoden, nesmí své tělo zvěčnit v těle dítěte.*“¹⁰⁴ Hitler byl především vynikajícím řečníkem a vědomě této své přednosti využíval jako nástroje propagandy, neboť mluvené slovo působí účinněji než psané.¹⁰⁵ Do svých projevů se vžíval, dramatizoval je, výrazně gestikuloval, mlčel, z toho emotivně a bouřlivě křičel, cílevědomě se na ně připravoval, aby dosáhl kýženého cíle.¹⁰⁶ Kladl si otázku, ke komu propagandu směřovat, a měl na ni také jasnou odpověď – vždy k méně vzdělaným masám, pro inteligenci je zde vědecké poučení.¹⁰⁷ Byl si vědom také toho, že síla masy spočívá ve fanatismu víry, nikoli v objektivním posouzení a vědění. Publikum si žádá jednoduché závěry, které je nutno opakovat při každé možné příležitosti.¹⁰⁸ Tedy mimo jiné díky Hitlerovým přesvědčovací schopnostem se sterilizace staly běžnou, tolerovanou a velice rychle rozmáhající se záležitost.

---

¹⁰²EVANS, R. *Das Dritte Reich. Diktatur*. Band 2/II. München: DVA, 2006, s. 618.

¹⁰³Podle předmluvy JUDr. Tomáše Sokola jde o knihu plnou explicitní nenávisti ke všemu možnému, která přináší jednoduchá řešení složitých otázek, a ti, kdo obdobně jednoduchá řešení přinášejí, jsou špatnými proroky i špatnými vůdci. Blíže: HITLER, A. *Mein Kampf*. Přeložil Slavomír Michalčík. Praha: NAŠE VOJSKO, 2016, s. 17.

¹⁰⁴HITLER, A. *Mein Kampf*. Přeložil Slavomír Michalčík. Pohořelice: Otakar II., 2000, s. 295 – 296.

¹⁰⁵BREITFELDER, M. Metody nacistické propagandy. In *Dějepis XVII. Sborník katedry historie*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, 1998, s. 94.

¹⁰⁶VERNER, Pavel. *Propaganda a manipulace*. 1. vydání. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011, s. 38.

¹⁰⁷BREITFELDER, M. Metody nacistické propagandy. In *Dějepis XVII. Sborník katedry historie*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, 1998, s. 94.

¹⁰⁸VERNER, Pavel. *Propaganda a manipulace*. 1. vydání. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011, s. 38.

Při vysokém počtu prováděných sterilizací bylo nutno vylepšovat a zrychlovat postupy. Dodavatelé lékařských potřeb prosperovali, studenti psali na toto téma mnohé odborné práce a lékaři samotní vyvíjeli nové techniky, které nevyžadovaly hospitalizaci pacientů a dlouhou a nákladnou léčbu. Od původního podvázání vejcovodů u žen a vasektomie u mužů se přecházelo ke zjištění vejcovodů a ozáření rentgenem, což byla metoda sice rychlejší, ale rizikovější.¹⁰⁹ Se začátkem druhé světové války množství prováděných sterilizací pokleslo a to dle Proctora buď z důvodu, že již nebylo v Německu mnoho osob, které by splňovaly požadavky zákona, anebo z důvodu přechodu k drastičtějším opatřením – nahrazení sterilizace euthanasii.¹¹⁰

4.2.1 Odškodňování obětí sterilizace

Proctor uvádí, že po skončení druhé světové války nebyly násilné sterilizace spojeneckými úřady kvalifikovány jako válečné zločiny, protože ve Spojených státech podobné zákony zůstávaly nadále v platnosti. Odškodnění bylo poškozeným osobám poskytnuto, pouze pokud prokázaly, že byly sterilizovány v rozporu se zákonem, tedy netrpěly genetickým alkoholismem, slaboduchostí, a podobně.¹¹¹

V Německu mohli nuceně sterilizovaní žádat o jednorázový příspěvek od roku 1980 a následně o stálou podporu na základě přepracovaných směrnic Všeobecného zákona o důsledcích války (Allgemeines Kriegsfolgen-Gesetz – AKG). Výše příspěvku činila v roce 1988 měsíčně 120 DM a byla podmíněna příjmem rodiny žadatele a povinným posudkem odborného lékaře. Tato podmínka byla novelizací směrnic AKG později zrušena a příspěvek byl postupně navyšován (2004 – 100 EUR, 2006 – 120 EUR). K poslední změně došlo 1. 1. 2011, od tohoto data mohou osoby, které utrpěly na základě nacistického bezpráví značné tělesné nebo zdravotní poškození, žádat o jednorázovou podporu 2 556 EUR a měsíční stálý příspěvek 291 EUR.¹¹²

Ve Spojených státech řeší otázku odškodnění legislativně pouze Severní Karolína a Virginie. Severní Karolína schválila v roce 2013 kompenzaci pro oběti sterilizace ve výši 50 000 USD. Následovnicem se stala Virginie, která se sice již v roce 2001 za své činy omluvila, ale nárok na jednorázové odškodnění ve výši 25 000 USD

---

¹⁰⁹PROCTOR, R. *Rasová hygiena: lékařství v době nacismu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s. 122.

¹¹⁰Tamtéž, s. 128.

¹¹¹Tamtéž, s. 131.

¹¹²MILFAIT, R., BARTOŇ, D. *Lidská práva osob s postižením, nevyléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie"*. 2. rozšířené vydání. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013, s. 39 - 49.

přijala až v roce 2015.¹¹³ Dalším pokračovatelem v přijetí právní úpravy kompenzací má být stát Kalifornie, jehož vláda se za nucené sterilizace omluvila v roce 2003 dvaceti tisícům svých občanů.¹¹⁴ Otázkou zůstává, jak se k této problematice postaví další státy USA. Vzhledem ke stáří poškozených však morální povinnost státům brzy zanikne, protože již nebude osob, kterým by mohlo být odškodnění poskytnuto.

Ve Švédsku se společenská debata ohledně sterilizace otevřela v roce 1997 díky sérii článků Macieje Zaremby. Jejím výsledkem bylo ustanovení vyšetřovací komise, která měla za úkol prozkoumat tehdejší právní předpisy a postoje státníků, zjistit přesné počty sterilizovaných a zabývat se otázkou odškodnění. Zákon upravující odškodnění byl přijat v roce 1999 a do roku 2002, kdy bylo možné o finanční částku žádat, byla téměř 1 600 nuceně sterilizovaným (žádost podalo 2 100 lidí) poskytnuta jednorázová kompenzace ve výši 175 000 švédských korun.¹¹⁵

K odškodňování v České republice se ve svém Závěrečném stanovisku vyjadřoval také veřejný ochránce práv, kde citoval návrh na odškodňování švýcarské poslankyně Margrith von Felten: „*Nucená sterilizace je spojena s těžkým a nevratným poškozením tělesné integrity, jedná se o zločin, který nikdy nemůže být ospravedlněn – ani tehdejším duchem doby...Dnešní politické úřady mají morální povinnost přiznat bezprávi učiněné ve jménu státu a obětem tehdejšího šílenství rasisticko-sociálního výběru přiznat odškodnění.*“¹¹⁶ V závěru své zprávy uvádí, že v České republice lze zvážit přijetí právní úpravy umožňující odškodnění sterilizovaných osob a doporučuje švédský nebo švýcarský model. Klade si však otázku, kdo za sterilizace nese odpovědnost. Stát zprošťuje odpovědnosti v případech, kdy ke sterilizaci došlo nesprávným postupem lékařů, dává mu však vinu za činnost v sociálním sektoru, kdy sociální pracovníci svým jednáním ovlivňovali reprodukční chování Romů. Státní politika, která by porodnost Romů regulovala, sice neexistovala, ale stát svým laxním přístupem umožnil provádění protiprávních sterilizací.¹¹⁷ Nejznámějším případem sterilizace Romky v České republice je kauza paní Ferenčíkové, která byla sterilizována

---

¹¹³Virginia eugenics victims compensated for sterilisation. *bbc.com* [online]. 27. února 2015, aktualizováno 2017 [cit. 17. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.bbc.com/news/world-us-canada-31654546>>.

¹¹⁴Virginia's forced sterilization victim search to get \$25k restitution payments for eugenics program. *rt.com* [online]. 5. března 2015, aktualizováno 2017 [cit. 17. dubna 2017]. Dostupné na <<https://www.rt.com/usa/238201-virginia-eugenics-victims-compensation/>>.

¹¹⁵MOTEJL, Otakar. *Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě* [online]. Brno, 2005 [cit. 6. dubna 2017]. s. 61. Dostupné na <www.romea.cz/dokumenty/sterilizace.doc>.

¹¹⁶Tamtéž, s. 65.

¹¹⁷Tamtéž, s. 79.

ve vítkovické nemocnici v roce 2001 při porodu druhého dítěte. V době provedení zákroku jí bylo 19 let. Žádost o provedení sterilizace jí byla předložena bezprostředně před zahájením porodu, a současně podepsala blanketní souhlas k neuvedenému zákroku.¹¹⁸ Liga lidských práv zaslala ombudsmanovi celkem 43 stížností podobného charakteru a další se objevily v mezidobí, kdy veřejný ochránce práv vypracovával Závěrečné stanovisko pro Ministerstvo zdravotnictví. V okamžiku zveřejnění Závěrečného stanoviska na konci roku 2005 bylo známo 87 obětí.¹¹⁹

Také sterilizace z rasových důvodů zdá se být problémem 21. století. Rozsah nucených sterilizací v moderní době není tak obrovský, jak tomu bylo v dobách nacismu, ale přesto počet romských obětí blížící se stovce je alarmující.

Aktuálně otázku odškodnění romských žen připomněl generální tajemník Rady Evropy Thorbjørn Jagland v souvislosti s českým předsednictvím Radě Evropy, když na dotaz pro Českou televizi, zda vidí v České republice pokrok ve věci romské otázky, odpověděl: „*Můžu říct, že pokrok tu je. Když se začaly naplňovat rozsudky Soudu pro lidská práva ohledně segregace romských dětí, ale v tomto ohledu je třeba se posunout ještě dál. My také čekáme, že budou vyplacené kompenzace za nucenou sterilizaci romských žen.*“¹²⁰

4.3 Euthanasie

Počátky programu euthanasie nalezneme v nacistickém Německu v roce 1939, kdy Hitlerův osobní lékař Karl Brandt kladně rozhodl o žádosti rodičů o eutanazii svého nevléčitelně nemocného dítěte. Další žádosti potom řešil společně s kancléřem Philippem Bouhlerem. Sestavili komisi lékařů, kteří měli připravovat a realizovat program euthanasie dětí s mentálním a tělesným postižením. Porodním asistentkám, vedoucím porodnic a pedagogickým zařízením byla stanovena povinnost hlásit genetická onemocnění dětí do tří let, oficiálně pro účely statistiky.¹²¹ Psychiatr

---

¹¹⁸KOPAL, J., a kol. *Právní protipatření proti protiprávní sterilizaci* [online]. Brno: Liga lidských práv 2007 [cit. 6. dubna 2017]. s. 23. Dostupné na <<http://lp.cz/publikace/pravni-protipatreni-proti-protipravni-sterilizaci/>>.

¹¹⁹Tamtéž, s. 22.

¹²⁰POPPE, Cornelius. Šéf Rady Evropy Jagland pro ČT: Nechť být solidární ohrožuje evropskou myšlenku. *ceskatelevize.cz* [online]. 20. května 2017 [cit 20. května 2017]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/2124207-sef-rady-evropy-jagland-pro-ct-nechut-byt-solidarni-ohrozuje-evropskou-myslenku>>.

¹²¹ROKYTA, Jan. Nacisté, křesťané a eutanazie. In *Theologická revue: čtvrtletník Univerzity Karlovy v Praze* [online]. Praha: Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, roč. 84, č. 1, 2013 [cit. 6. dubna

Ernst Rüdin prohlásil, že „všechny národy musí s sebou vláčet mimořádně velký počet méněcenných, neuživých, chorých mrzáků...rasová hygiena žádá systematické pátrání po těchto lidech.“¹²² Nacismus přesvědčuje lid o oprávněnosti likvidace těchto osob, postupně masám vymývá mozky např. tím, že točí propagandistické filmy¹²³ o lidech „nehodných života“¹²⁴ O smrti pacientů rozhodovali pouze lékaři, nikdo jiný. K aspektu možného hrazení nákladů za pacienta jeho rodinou se nepřihlíželo. 1. září 1939 Hitler podepisuje oficiální souhlas se zahájením programu euthanasie také u dospělých a celá akce začne fungovat pod krycím názvem T4.¹²⁵

Původní zaměření na sterilizaci psychicky a mentálně nemocných přešlo v milosrdné zabíjení těchto skupin lidí a postupně začalo dopadat na židovské obyvatelstvo, cikány, sovětské zajatce či asociály. To vše za podpory vysokoškolských a vědeckých pracovišť, v podmínkách demokratického zřízení státu.¹²⁶ Demonstrace na konkrétním příkladu Anny Demloff hovoří za vše. Anna pocházela z dobře situované rodiny lékaře, provdala se za chudého Rudolfa a nouze se začala spolu s nesouhlasem Annina otce promítat do jejich života. Anna onemocněla maniodepresivní psychózou a byla umístěna do léčebného ústavu, což automaticky znamenalo, že ji lékař nahlásil ke sterilizaci. Rovněž jejich dva synové (6 a 7 let) byli umístěni do ústavu. Rudolf musel podepsat souhlas se sterilizací své ženy, aby mohl mít děti ve své péči. Našel chůvu, aby syny zvládal. Po čtyři roky ustál tlak režimu, ale jakmile s ním chůva otěhotněla, rozvedl se. Tím přestal nad Annou držet ochrannou ruku a ona byla zavražděna v rámci programu Euthanasie.¹²⁷

Zloba a nenávist se začala obracet také proti homosexuálům. Byla označována za geneticky podmíněnou chorobnou formu degenerace.¹²⁸

2017]. s. 47 - 49. Dostupné na <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/54566/1/RokytaJ_Naciste-krestane_2013.pdf>.

¹²²VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 37.

¹²³filmovou tvorbu ovládal Goebbels, který si zajistil kontrolní možnosti na základě filmového zákona a požadoval, aby látka filmu zobrazovala národně socialistické ideje a uznávala princip nejvyšší autority. Blíže: LONGERICH, P. *Goebbels: Úplná biografie ministra propagandy třetí říše*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. s. 257. Dostupné také na <<https://books.google.cz/books?isbn=8024739003>>.

¹²⁴VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 37.

¹²⁵ROKYTA, Jan. Nacisté, křesťané a eutanazie. In *Theologická revue: čtvrtletník Univerzity Karlovy v Praze* [online]. Praha: Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, roč. 84, č. 1, 2013 [cit. 6. dubna 2017]. s. 47 - 49. Dostupné na <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/54566/1/RokytaJ_Naciste-krestane_2013.pdf>.

¹²⁶Tamtéž, s. 88

¹²⁷MILFAIT, René a kol. *Lidská práva osob s postižením, nevyléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie"*. 2. vydání. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013, s. 49 – 50.

¹²⁸PROCTOR, R. *Rasová hygiena: lékařství v době nacismu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s. 233.

Kam až je člověk schopen zajít a jak je možné, že si dokáže vydobýt podporu většiny a zlegalizovat akt vraždy? Systematickým zpracováním, podsouváním informací o tom, že je vlastně přínosné zbavit se „břemene“ jak pro nás, tak pro zasaženou skupinu, a zfanatizováním lidu lze tohoto výsledku dosáhnout. Necht' si každý sáhne do svědomí, jaké jsou jeho morální zásady a jak je schopen je dodržet, neboť německá inteligence etické hodnoty porušila až příliš snadno pro své vlastní blaho. Opravdu je člověk tak ovlivnitelný?

4.4 Lebensborn

Stejně jako byla v Německu aplikovaná negativní eugenika, své uplatnění našla také její pozitivní forma. Himmler, coby říšský komisař pro upevnění německví, si dal za úkol probrat mládež a prosit ji z rasového hlediska. I ve směsici národů se podle něj mohou najít vysoce kvalitní rasové typy, které po důkladném „vymývání mozků“, oddělení od rodin a změně jména zapomenou, že kdy byly Poláky či Čechy. První vlna nových Němců pocházela z polských sirotčinců. Děti, u nichž předběžné prohlídky a testy odhalily možný kvalitní původ, byly ve věku dvou až šesti let umístěny do domova Lebensborn, ve věku šest až dvanáct let se dostaly do německých internátních škol.¹²⁹ Docházelo však také ke krutému odebírání dětí přímo rodičům, což budu demonstrovat na případě čtyřletého Alojzyho. Na příkaz Němců ho matka musela odvést na perón a věřit, že se po čtyřech týdnech vrátí z ozdravného pobytu, jak byla ujišťována. Nevrátil se. Dítě bylo umístěno do tábora Lebensborn. Jakmile ovládalo plynule německý jazyk a slyšelo na jméno Alfred, bylo přiděleno adoptivní rodině a zde, postupně zapomínajíc na svůj původ, žilo v souladu s nacistickými ideály a zbožňovalo Hitlera. Po válce začali zoufalí polští rodiče hledat své ztracené děti, a když se teprve po roce podařilo Alojzyho matce získat první informace o synovi a oslovit jeho adoptivní rodiče, vyvstal šok také na jejich straně. Nevěřili tomu, že Albert je původem Polák, přijímali ho jako německého sirotka a nechtěli se ho teď vzdát, milovali ho a on miloval je. Uběhl další rok, kdy Albert odmítal návrat do Polska, v Německu byl šťastný. Jeho adoptivní matka však vážně onemocněla, zemřela a vztahy s novou manželkou otce skřípaly. Na protest se rozhodl na prázdniny vypravit do Polska a už tam zůstal. Vrátit se mu neumožnily úřady a také silný vztah s matkou, který si znovuvybuovali. Dospělý Alojzy žije v Polsku, považuje se za polského vlastence, ale

---

¹²⁹CLAYOVÁ, C., LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996, s. 91 – 95.

své rozkouskované dětství připodobňuje k soše muže, který sedí mezi dvěma židlemi a obou se křečovitě drží.¹³⁰ Přestože se jedná o rasovou hygienu v pozitivním slova smyslu, ptám se, je na ní něco pozitivního? Odrhnout dítě od rodičů a změnit jeho identitu? Krutost Němců neznala hranice a ať už zdůvodňovali a ospravedlňovali své záměry s převýchovou jakkoli, jedná se o neodpustitelné a neomluvitelné činy.

---

¹³⁰CLAYOVÁ, C., LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996, s. 101 - 111.

5 Rasová hygiena v současnosti

Myslím, že s ohledem na výše uvedené historické události, je na místě krátce pohovořit o lidských právech a jejich provázanosti s etikou. Antika, středověk i osvícenství chápali právo jako výraz spravedlnosti a byla mu přisuzována složka morality a mravnosti. V dějinách však nastala i období, kdy docházelo k deformaci základních lidských práv. Konkrétně nacistická ideologie zneužila názor, že právo je kulturně historicky podmíněným odrazem své doby. Reakcí na výklad práva a etiky za druhé světové války byl vznik mezinárodních organizací chránících lidská práva. Dále byl formulován názor, že právo je třeba dodržovat, pokud splňuje požadavky morality. Zákon musí být v souladu s etickými pravidly, aby byl vnímán jako spravedlivý. K vyřešení současné krize hodnot může dojít opuštěním morálního relativismu a nalezení shody na minimálních etických hodnotách. V současnosti se o to pokouší Charta lidských práv, evropské právo či judikatura Evropského soudního dvora, která se hlásí k základním právům.¹³¹

V souvislosti s moderními vědeckými postupy - genetický výzkum, genová terapie, prenatální diagnostika – se ozývají znepokojené hlasy, které varují před hrozícím nebezpečím nové eugeniky a porušováním lidských práv. Někteří vědci se obávají, že pokud by bylo možné za předpokladu genetického zhodnocení neomezeně manipulovat s embryi po otestování jejich genetické výbavy, mohly by tyto praktiky postupně vést k rasismu, stigmatizaci, vylučování a v extrémních případech také k vraždění, jako tomu bylo při aplikaci teorií rasové hygieny v první polovině 20. století. Jejich oponenti poukazují na tehdejší snahu geneticky vylepšovat celé národy proti dnešnímu konceptu zaměřenému na jedince bez jakéhokoliv nátlaku.¹³²

Po druhé světové válce se zdálo, že byla eugenika celosvětově zdiskreditována a nikdo by si nedovolil ji propagovat. V Německu však byli přední rasoví hygienici (Fritz Lenz, Otmar von Verschuer, Heinrich Schade) jmenováni profesory genetiky, přednášeli na katedře a dále se svým eugenickým výzkumům věnovali. Od sdělování lidem, že jejich genetická výbava je průměrná, což ostatně nikdo slyšet nechtěl, se postupně přecházelo k podněcování mateřské morálky a ideálu mateřství. Děti mají vyrůstat v prostředí náklonnosti a zodpovědné péče, na toto cílily tehdejší eugenické

---

¹³¹MATOCHOVÁ, Soňa. *Etika a právo v kontextu lékařské etiky*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 47.

¹³²FANGERAU, H. Eugenika a rasová hygiena ve 20. st. In FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. (eds.). *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén, 2008, s. 155.

návrhy.¹³³ Podle Clayové se nové nacistické Německo nezrodí, ale určitě vyplavou na povrch nové pokusy vybudovat s pomocí vědy iluzorní utopii založenou na svůdné představě, že lze skoncovat s „tamtěmi“ a vyrábět více takových lidí, jak jsme „my“.¹³⁴

5.1 Genové inženýrství

Přestože byl základní program klasické eugeniky vysoce nelidský, připustíme, že drobné střípky této teorie by mohly být v budoucnu použitelné, pokud budou aplikovány v souladu se zásadou, že žádný gen není jenom dobrý nebo špatný. Na světě se vyskytuje kolem 5000 vrozených chorob. Lze se s tak vysokým počtem smířit? Nemůže snad existovat eugenika nerasistická a demokratická? Musí nutně veškerá snaha o zkoumání možností transgrese dospět až do hrůzných konců, kam zamířili nacisté? Máme ve světle dnešní znalosti zákonů dědičnosti dovolit přenos všem kopiím genů na potomky? Máme právo přenášet své utrpení na vlastní děti? Nebo se máme snažit svou genetickou kvalitu vylepšovat?¹³⁵ Vyvstává mnoho otázek, na které bychom získali mnoho rozličných odpovědí, ať už od laické veřejnosti nebo od odborníků. Jde o citlivé téma, které, jako celá rasová hygiena, naráží na mnoho etických a morálních zásad a je na každém z nás, abychom se zamysleli nad tím, do jaké míry má člověk zasahovat do přirozených biologických pochodů.

Novou eugenikou podle Bakaláře označujeme využívání biotechnologií,¹³⁶ jako je umělé oplodnění dárcem, darování vajíčka, prenatální diagnostika plodů, klonování, umělé přerušení těhotenství z důvodu závažné genetické poruchy, genetické inženýrství či implantace nových genů.¹³⁷ Bakalářovu knihu však musíme brát s rezervou, neboť po jejím vydání se na ni snesla vlna kritiky. Kamín označil dílo Bakaláře za rasistické a

---

¹³³Tamtéž, s. 161.

¹³⁴CLAYOVÁ, C., LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996, s. 183.

¹³⁵PETRŮ, Marek. *Možnosti transgrese: je třeba vylepšovat člověka?*. Praha: Triton, 2005, s. 172 - 176.

¹³⁶využití organismů (hlavně mikroorganismů) nebo systémů od nich odvozených ve výrobě (například v pivovarnictví, při výrobě sýrů, antibiotik,..). Pokračující vývoj biotechnologie přinesl i do této oblasti techniku vnášení cizích genů do využívaných organismů. Bližší: MALINA, J. *Antropologický slovník* [online]. Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, 2009 [cit. 24. dubna 2017]. Dostupné na <<https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>

¹³⁷BAKALÁŘ, Petr. *Tabu v sociálních vědách*. Praha: Votobia, 2003, s. 292.

antisemitské.¹³⁸ Podle Zvěřiny je kniha založena na exhibování s polozapomenutými a hodně nechutnými teoriemi.¹³⁹

5.1.1 Umělé oplodnění dárce

Umělé oplodnění dárce je dnes běžnou metodou léčby neplodnosti. Z mého pohledu zajímavou je etická rovina věci týkající se výběru vhodného dárce. Petru např. píše, že sperma dárce musí splňovat několik kritérií, kromě plodnosti a absence závažných patogenů také podobné fyzické znaky (barva pleti, vlasů, velikost těla, krevní skupina) jako „otec“ a vykazovat určitou inteligenci (sperma mohou darovat pouze vysokoškoláci). Nejedná se o selekci téměř veterinární?¹⁴⁰ Budeme si v budoucnu chodit „nakupovat“ do spermabanky dítě na zakázku? Je libo modrookého blondáťeho fotbalistu s nadprůměrným IQ nebo tmavovlasé štíhlé děvčátko s vynikajícím hudebním sluchem?

Lévi-Strauss se ve věci umělého oplodnění zaměřuje především na otázku, co považuje za přirozené. Např. praktiky asistované reprodukce napomáhající pannám, svobodným ženám, vdovám či homosexuálům mají svůj ekvivalent v jiných společnostech, kterým se přesto nevede špatně.¹⁴¹

5.1.2 Preimplantační genetická diagnostika

Preimplantační genetická diagnostika umožňuje vyšetřit embrya ještě před přenosem do dělohy. Implantováno tak může být pouze zdravé embryo, ostatní zdravá embrya se zamrazí nebo se připraví pro další transfer. Jde o vhodnou metodu prevence narození postiženého dítěte zvláště v případech, kdy je pro rodinu z různých důvodů (náboženských, etických, morálních) nepřijatelné přerušení těhotenství.¹⁴² Počátky této metody nalezneme v 90. letech 20. st., dnes je již běžnou záležitostí prováděnou téměř ve všech centrech asistované reprodukce.¹⁴³

Díky preimplantační genetické diagnostice lze rozpoznat různé druhy nemocí. U některých z nich, například cystická fibróza či Downův syndrom, nelze pochybovat

---

¹³⁸KAMÍN, T. Bakalářova rasistická tabu. *Lidové noviny*, 15. února 2003, s. 15.

¹³⁹ZVĚŘINA, J. Existují tabu v genetice a sociálních vědách? *Revue politika.cz* [online]. 2003-5 [cit. 20. června 2017]. Dostupné na <https://old.cdk.cz/rp_i.php?pg=clanky&cl=123/>.

¹⁴⁰PETRŮ, M. *Možnosti transgrese: je třeba vylepšovat člověka?*. Praha: Triton, 2005, s. 180 – 181.

¹⁴¹LÉVI-STRAUSS, Claude. *Antropologie a problémy moderního světa*. Praha: Karolinum, 2012, s. 42 – 43.

¹⁴²MARDEŠÍČ, Tonko. *Diagnostika a léčba poruch plodnosti*. Praha: Grada, 2013, s. 73 – 74.

¹⁴³Preimplantační genetická diagnostika a screening. *PRONATAL* [online]. Aktualizováno 2017 [cit. 19. dubna 2017]. Dostupné na <<https://www.pronatal.cz/cs/genetika>>.

o tom, že nemocné embryo by nemělo být zavedeno.¹⁴⁴ Výsledkem diagnostiky embrya může však být konstatování, že dítě je nositelem nějakého zmutovaného genu, u něhož je vyšší pravděpodobnost, že se příslušná nemoc rozvine, ale zároveň neexistuje stoprocentní jistota, že se rozvine.¹⁴⁵ Jak se rozhodnout v případě, kdy z embrya může (ale nemusí!) vyrůst zdravý jedinec? Mají být taková embrya implantována? A existuje nějaká hranice mezi závažnými a „nezávažnými“ nemocemi? Jak posoudit, že zjištěná nemoc je natolik závažná, aby bylo transferu embrya zabráněno?

U preimplantační genetické diagnostiky hrozí riziko zneužití, které je dáno samotnou podstatou metody. Embryo je v době konání zákroku staré jen několik dní a rodiče si tak nestihnou vytvořit emocionální vazbu.¹⁴⁶ Rozhodování o narození nebo nenarození dítěte je zcela v rukou rodičů. Každý nepochybně touží po dítěti zdravém, co když si ale někdo přeje, aby to byl kluk a ještě k tomu chytrý? Vracíme se tedy znovu k otázce vyslovené u umělého oplodnění dárce, je morálně přípustné, aby rodiče rozhodli o likvidaci embrya, pokud nebude žádaného pohlaví? A bude-li jedno z odebraných embryí vyhovovat, co s těmi ostatními? I to je eticky ožehavé téma. Co s nadbytečnými embryi, táže se Petřů.¹⁴⁷

5.1.3 Prenatální diagnostika

Prenatální genetická diagnostika zahrnuje všechny postupy, které slouží k odhalení geneticky podmíněných chorob anebo vrozených vývojových vad u plodu a to v průběhu těhotenství.¹⁴⁸

Již jsem zmínila riziko zneužití u preimplantační genetické diagnostiky. Domnívám se, že v případě prenatální diagnostiky je volba „zlikvidovat“ embryo podstatně složitější, jelikož už se vyvíjí v těle matky, která si k němu vytváří emocionální vazbu a musela by se vzdát „kousku sebe“.

5.1.4 Genová terapie

Genová terapie je experimentální metoda, při níž doplněním „zdravé“ genetické informace do nesprávně fungující tkáně nebo buňky může být předejito vážným

---

¹⁴⁴VÁCHA, Marek Orko. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země: o kruhu úcty k člověku, přírodě a celému vesmíru*. Brno: Cesta, 2008, s. 58

¹⁴⁵Tamtéž, s. 58 – 59.

¹⁴⁶KUŘE, Josef. *Kapitoly z lékařské etiky*. 2., upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 30 – 31.

¹⁴⁷PETRŮ, M. *Možnosti transgrese: je třeba vylepšovat člověka?*. Praha: Triton, 2005, s. 181.

¹⁴⁸KUŘE, Josef. *Kapitoly z lékařské etiky*. 2., upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 31.

dědičným chorobám. Zatím nejde o běžně využívanou léčbu, neboť je technicky náročná a nedostatečně prozkoumaná.¹⁴⁹ Bude-li genová terapie v budoucnu schopna opravit jakýkoli gen, kam až jsme schopni zajít? Budeme léčit pouze závažné choroby, jako např. svalovou dystrofií nebo se budeme zabývat také krátkozrakostí či pylovou alergií? Kdo si bude moct takové zásahy dovolit? Stane se genová terapie plastickou chirurgií budoucnosti?¹⁵⁰

5.1.5 Klonování

Klonování označuje proces, při němž dochází k vytváření organismů geneticky shodných s organismem dárce. Každý z nás, ať už si to uvědomujeme nebo ne, se již s osobami, u nichž klonování sehrálo roli při jejich zrodu, setkal. Mám na mysli jednovaječná dvojčata, která klonováním vznikla, samozřejmě přirozenou cestou. Jak se ale postavit k vytváření geneticky identických organismů za intervence člověka?¹⁵¹ Je to v souladu s morálními zásadami? Dolista např. zdůrazňuje vázanost lidského individua na rodičovskou lásku a péči a právo dítěte vědět, že pochází ze dvou rodičovských částí. Klonováním vznikne potomek, který je opakováním jednoho člověka, proto etici s klonováním nesouhlasí.¹⁵² Petr zase uvádí, že není eticky přijatelné, aby početí člověka sloužilo k naplnění jiných cílů, než je plnohodnotný život počatého jedince, ať už je záměr vytvořit klon ušlechtilý či zavrženíhodný. Dále zmiňuje obavy z toho, jak se bude společnost ke klonům chovat, ponесou klony po zbytek života svůj cejch?¹⁵³

Bakalář ve své knize směle tvrdí, že etické námitky proti klonování jsou slabé, nebylo totiž prokázáno, že by jedinci vznikla klonováním psychická újma nebo že by klonování způsobilo škodu společnosti. Naopak vidí výhody klonování v možnosti produkovat náhradní orgány (ledviny, játra), využít klonů u neplodných párů nebo vytvořit vlastní klon pro lidi, kteří žijí sami a chtějí mít děti.¹⁵⁴ Na tyto i jeho další závěry, např. o tom, že státy, které využijí klonování k vytvoření vědeckých,

---

¹⁴⁹GANTNEROVÁ, Anna. *Nová eugenika*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2012 [cit. 19.dubna 2017]. s. 8. Dostupné na <<https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Nov%C3%A1-Eugenika-UNESCO.pdf>>.

¹⁵⁰ŠÍPEK, Antonín. *Etika a genetika. Genetika-Biologie* [online]. 2014 [cit. 19. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.genetika-biologie.cz/etika-genetika>>.

¹⁵¹ONDOK, J. P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. Praha: Nakladatelství Triton s.r.o., 2005, s. 137.

¹⁵²DOLISTA, Josef. *Odpovědnost za lidský život*. In *Kontakt* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, roč. 6, č. 2, 2004 [cit. 29. května 2017]. s. 92. Dostupné na <file:///C:/Users/tisk/Documents/TD/Bakal%C3%A1%C5%99ka/Kontakt_2_04.pdf>.

¹⁵³PETR, Jaroslav. *Klonování: hrozba nebo naděje*. Praha: Paseka, 2003, s. 202 – 203.

¹⁵⁴BAKALÁŘ, Petr. *Tabu v sociálních vědách*. Praha: Votobia, 2003, s. 296 – 297.

vojenských a politických elit, budou mít do padesáti let obrovskou převahu nad státy, které tyto postupy aplikovat nebudou,¹⁵⁵ opět musíme nahlížet kriticky, neboť se jedná o ničím nepodložené teorie.

5.2 Pohled etiky na genové inženýrství

Etika je věda o mravnosti. Zkoumá zákonitosti chování jednotlivců a společnosti a zabývá se povahou hodnot, podle kterých může být na lidské jednání nahlíženo jako na dobré nebo špatné. S etikou úzce souvisí morálka, která reprezentuje předpisovou stránku mravnosti, je tedy souborem pravidel chování pro určitou skupinu v konkrétní situaci.¹⁵⁶ Porozumění morálce komplikuje neexistence obecně závazných hodnotových systémů a neexistence shody v pojetí dobra.¹⁵⁷ Ani odpověď na otázku, zda je genové inženýrství dobré nebo špatné, nemůže být jednoznačná.

Možnými negativními dopady genetických manipulací se zabývá Ondok, který bere v úvahu rovinu lékařskou, sociální, filosofickou i etickou. Z medicínského hlediska poukazuje na to, že zavedeme-li do těla gen, o němž jsme zjistili, že má příznivý vliv na nějakou vitální funkci, nemáme jistotu, že současně nepůsobí negativně na jinou vitální funkci, neboť v genetickém inženýrství nelze nikdy předpovědět veškerá případná rizika. Sociální hledisko přichází s otázkami, kdo by měl mít nárok na genetické vylepšení či zda by byl takový zákrok povinný. Ve filosofii se Ondok zastavuje u práva člověka manipulovat se svým genetickým základem. Může být člověk tím, kým chce být, a odmítnout být tím, kým ve skutečnosti je? Etika nenalezla v problematice genového inženýrství konsensus a tak právě nejistota o etické povaze aplikací genové terapie a nepřehlednost možných důsledků pro člověka by měly být závažným motivem pro její trvalou kontrolu. Ondok zmiňuje také názor filozofa Gadamera, podle nějž bude díky genové technologii vyvinut plně umělý neindividuální člověk. Žádá upuštění od genových testů, neboť vedou ke ztrátě svobody, prohloubení životní úzkosti, a dědičným chorobám stejně nedokážou zabránit.¹⁵⁸

Také Habermas je k využívání genetických úprav kritický. Podle něj s sebou moderní doba přináší netušené možnosti a je pouze na nás, jak s nimi naložíme. Dosud platilo, že genetické dispozice novorozence jsou prosty manipulace ze strany jiných

---

¹⁵⁵Tamtéž, s. 301.

¹⁵⁶MATOCHOVÁ, Soňa. *Etika a právo v kontextu lékařské etiky*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 17.

¹⁵⁷ŠIMEK, J., ŠPALEK, V. *Filozofické základy lékařské etiky*. 1. vydání. Praha: Grada, 2003, s. 102.

¹⁵⁸ONDOK, Josef Petr. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. Praha: Triton, 2005, s. 126 - 128.

osob a možnost ovlivnit svůj život má jedinec v době dospívání. Dnes lze zasahovat do nahodilého procesu oplodňování.¹⁵⁹ Rozhodne-li nějaká osoba o genetické výbavě jiné osoby, vzniká naprosto nový interpersonální vztah. Ve světě bez genetických manipulací dospívající člověk jednoho dne převezme odpovědnost za sebe, za svůj život a vyváží asymetrii odpovědnosti za výchovu dítěte, kterou mají rodiče. Se zásahem do genetických dispozic už však takové možnosti nemá, dospělý jedinec je závislý na rozhodnutí jiné osoby a nemá šanci vytvořit onu symetrii odpovědnosti.¹⁶⁰ Petru však oponuje tím, že člověk, jehož genetické vybavení bylo měněno a programováno, nemusí mít a priori omezenou autonomii. Naopak. Zdůrazňuje, že tyto metody slouží pouze k vyloučení přírodních omezení a vedou k posílení autonomie.¹⁶¹

V souvislosti s etikou lékařství a zásahů do organismu člověka bych ráda zmínila případ farmakoložky Frances Kelseyové, která v 50. letech zabránila ve Spojených státech distribuci léku Contergan, jenž měl zmírňovat ranní nevolnosti těhotných žen, podporovat spánek a uklidňovat. Hlavní účinnou látkou tohoto sedativa byl thalidomid. V Evropě byl prodej preparátu neomezen a firma Chemie Grünenthal plánovala rozšíření na nový kontinent. Žádost posuzovala právě doktorka Kelseyová. Když požadovala další údaje o toxicitě, síle a účinnosti thalidomidu, byla označena za malichernou, paličatou a nepřiměřenou byrokratku. V únoru 1961 vyšel v časopisu *British Medical Journal* článek lékaře o Conterganu a jeho možném vlivu na růst horních a dolních končetin plodu vyvíjejícího se v matčině těle. Firma Grünenthal se škodlivostí nesouhlasila ani poté, co Kelseyová v květnu téhož roku s definitivní platností ohlásila, že thalidomid nepříznivě působí na plod a nemůže být ve Spojených státech povolen. V Evropě se narodily tisíce dětí s vývojovými vadami, někteří novorozenci zemřeli. Rodiče poškozených dětí začali na firmu Chemie Grünenthal podávat hromadně žaloby, ale soud se nakonec nekonal, protože firma nabídla poškozeným odškodnění. Urputnost doktorky Kelseyové zapříčinila přijetí přísnějších pravidel pro schvalování nových léků a prezident Kennedy jí udělil vyznamenání za Vynikající federální civilní službu.¹⁶² Zneužívání vědy za druhé světové války nelze popřít, a je dobré si připomenout, že v minulosti se našli i lékaři, kteří přes možné finanční nabídky a úspěchy stáli za svým posláním a za morálními zásadami.

---

¹⁵⁹HABERMAS, Jürgen. *Budoucnost lidské přirozenosti: na cestě k liberální eugenicé?*. Praha: Filosofia, 2003. *Filosofie a sociální vědy*, s. 21.

¹⁶⁰Tamtéž, s. 22.

¹⁶¹PETRŮ, Marek. *Možnosti transgrese: je třeba vylepšovat člověka?* 1. vyd. Praha: Triton, 2005, s. 185.

¹⁶²PACNER, Karel. *Neobyčejné okamžiky historie*. 1. vydání. Praha: Plus, 2017, s. 232 – 238.

Závěr

O rase toho bylo napsáno již mnoho. Existují nesčetné definice a kategorizace lidí do ras, často co autor, to názor. Z našeho zkoumání vyplynulo, že moderní antropologie se přiklání k názoru, že na molekulární úrovni žádné oddělené skupiny v rámci lidského společenství nelze vyčleňovat. Vždyť genetické rozdíly mezi „bělochy“ a „černochoy“ nejsou větší než rozdíly mezi lidmi téže pleti. Jedinci, ne rasy, jsou tedy hlavními nositeli rozdílů ve funkčních genech. Kritizována jsou také kritéria třídění, neboť tato jsou subjektivní, libovolná a nemáme-li přesně stanovená měřítka, je jakékoliv dělení bezvýznamné. A pak tu máme morální hledisko. Domníváme se, že není v souladu s etickými pravidly člověka stigmatizovat barvou pleti, vytvářet předsudky a tu nebo onu rasu vyzdvihovat nebo předurčovat k zatracení.

Co se týká souvislosti rasy a rasismu, dospěli jsme k závěru, že důvodem diskriminace v minulosti, kdy termín rasa ještě neexistoval, byla odlišnost či jinakost. O Romech, kteří jsou typickou skupinou diskriminovaných, se nemluví jako o rase, Židé, vůči nimž existují předsudky od nepaměti, jsou náboženskou skupinou, rovněž ani homosexuálové nebo asociálové nejsou rasou, a přesto jsou předmětem osočování a nenávisti. Determinantou rasismu tedy není rasa, ale lidská variabilita, s níž máme menší či větší problém. Tím, že přestaneme vyslovovat slovo rasa, rasismus sám o sobě nezmizí. Je proto na každém z nás, aby se zamyslel nad svou mírou tolerance a k respektu odlišností vedl své okolí. V opačném případě může problém rasismu narůst do společensky neúnosných rozměrů. Moderní doba sice v souvislosti s rasistickými teoriemi zaznamenala významný posun a některé názorové představy o rasách již nemají v současnosti místo, přesto však nelze opomenout např. otázky apartheidu a otrokářství, které zcela nevymizelo. V JAR mají hluboce zakotvenou rasovou nenávist a nadřazování jedné rasy nad druhou a i v moderní společnosti mají problém se od tohoto názoru oprostit. Rasová diskriminace a hygiena tedy není jen problémem minulosti, ale stále aktuálním tématem. Mohu uvést čerstvý příklad na poli sportu, kdy rumunský fedcupový kapitán veřejně komentoval těhotenství současné tenisové jedničky „černošky“ Sereny Williamsové s jejím „bělošským“ snoubencem: „*Jsem zvědavý, jakou to dítě bude mít barvu. Čokoládovou s mlékem?*“¹⁶³ Opravdu jsme tou moderní tolerantní společností 21. století, za kterou se vydáváme?

---

¹⁶³Serena se brání urážkám Nastaseho. Rumun býval stejný i dřív, u jiné hvězdy zjišťoval panenství. *sport.cz* [online]. 25. dubna 2017 [cit. 27. dubna 2017]. Dostupné na

Díky aplikaci zásad rasové hygieny přišly v minulosti o život miliony lidí. Můžeme pouze spekulovat o tom, co bylo spouštěčem, který způsobil, že všechny ty hrůzné činy byly povolovány, tolerovány, ba dokonce podporovány. Vezmeme-li v úvahu Německo, kde se rasová hygiena „proslavila“ nejvíce, musíme poukázat na osobu Hitlera, který byl vynikajícím řečníkem. Sterilizace, euthanasie i další rasové programy dokázal ve svých několikahodinových projevech dostatečně odůvodnit a získat si podporu i běžných německých občanů. Lékaři a vědci, snad fascinováni Hitlerovým nadšením, snad zaslepeni neomezenou možností bádát a zkoumat, zavírali oči před odpovědností a důsledky svých pokusů a směle prováděli rasové čistky. Dodnes zůstává záhadou nepotrestání Josefa Mengeleho, který proslul svým působením v Osvětimi, kde týral dvojčata, prováděl experimenty zaživa, nemilosrdně rozhodoval o životě a smrti. Jak se asi mohou cítit oběti zrůdného doktora, kde je pro ně zadostiučinění? Vraťme se také k nepřezkoumatelnosti soudních rozhodnutí o sterilizaci. Jak se mohl právní stát zvrhnout ve svévoli několika málo osob, které začaly soustředit moc ve svých rukou? Překročila německá inteligence etické hodnoty pro své vlastní blaho? Tyto a mnoho dalších otázek si můžeme v souvislosti s děním v nacistickém Německu pokládat znovu a znovu, ale odpovědi na ně nejsou jednoznačné. Jednoznačné však je, že praktiky rasové hygieny přinesly spoustu nevinných obětí a činy osob provozujících rasovou hygienu jsou neobhájitelné.

Myslím si, že každému se při vyslovení pojmu rasová hygiena vybaví praktiky nacistického Německa. V žádném případě nechci zpochybňovat zvěrstva, která v té době Němci napáchli, bezpochyby šlo o jedny z nejhrůznějších aktů lidských dějin, ráda bych ale vyzdvihla aktuálnost problematiky rasové hygieny. Fašismus je minulostí, ale genové inženýrství je v rozpuku... umělé oplodnění, preimplantační genetická diagnostika, klonování, atd.

Do jaké míry má člověk zasahovat do přirozených biologických pochodů? Může jedinec volně disponovat s lidským životem za účelem selekce a vzít biologickou evoluci do svých rukou, nebo je nutná právní regulace? Zabývali jsme se umělým oplodněním, konkrétně jakým způsobem dochází k selekci dárců a že si v budoucnu budeme objednávat děti na zakázku. Nadsázka nebo skutečnost? Už dnes jsou kritéria přísně sledována a dárcovství složitě vyhodnocováno. Dalším problémem, kterým je třeba se zabývat, je anonymita dárcovství. Budou další generace žen rodit děti svým

---

<<https://www.sport.cz/ostatni/tenis/clanek/877870-serena-se-brani-urazkam-nastaseho-rumun-byval-stejny-i-driv-u-jine-hvezdy-zjistoval-panenstvi.html#section-artcl>>.

dědečkům a pradědečkům? Je zde jistá šance, že snaha o stvoření co nejkvalitnějšího potomka se obrátí proti nám a my budeme plodit příbuzenskými vztahy ovlivněné děti s vysokou pravděpodobností vážných zdravotních problémů.

Hrozbou současné společnosti nejsou klasické eugenické teorie, ale forma eugeniky, která je podporována či oslabována aktuální společenskou situací, nikoli politickým vlivem. Díky rozvoji prenatální a preimplantační diagnostiky existuje možnost rozhodnout se, zda mít či nemít postižené dítě. Toto rozhodnutí činí samy rodiny ovlivněny pohlavím dítěte, ekonomickou krizí, sociálním tlakem a dalšími faktory. V moderním světě tak dochází k eugenice bez eugeniků. Nikoli politické garnitury, ale sami jedinci rozhodují o osudech nenarozených dětí. Neměli bychom se proto nechat unést možnostmi dnešní medicíny a před tzv. eugenikou zdola bychom se měli mít na pozoru. Novodobá eugenika si neklade žádné vyšší cíle, kterými by chtěla vylepšovat celé lidstvo, jejím úkolem je změnit osud konkrétního jedince podle jeho zadání a osobního přání. Totalitarismus, který byl problémem eugeniky v minulosti, je nahrazen totálním liberalismem. Je to správné? Je to etické?

Souhrn

Bakalářská práce se zabývá kořeny rasové hygieny, její aplikací v nacistickém Německu (sterilizace, euthanasie) a zamýšlí se nad tím, zda je otázka rasové hygieny aktuálním tématem. V souvislosti s moderními vědeckými postupy jako je genetický výzkum, genová terapie či prenatální diagnostika se totiž ozývají znepokojené hlasy, které varují před hrozícím nebezpečím nové eugeniky. Pro lepší vhled do problematiky se práce věnuje také pojmům rasa a rasismus. Klade si otázku morálnosti třídění lidí do ras a soustředí se na současné problémy rasismu.

Klíčová slova:

Rasa, rasismus, rasová hygiena, eugenika, genové inženýrství, etika

Summary

This bachelor thesis applies with the roots of racial hygiene, its application in Nazi Germany (sterilization, euthanasia), and thinks about racial hygiene as about still actual topic. In the context of modern scientific procedures such as genetic research, gene therapy, or prenatal diagnostics, voices are alarmed to warn of the imminent danger of new eugenics. For a better insight into the issue, the thesis also deals with the concepts of race and racism. It asks question of the morality of classifying people into races and focuses on the current problems of racism.

Including key words:

Race, racism, racial hygiene, eugenics, gene engineering, ethics

Referenční seznam

Literatura

1. ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2013. 679 s. ISBN 978-80-7298-483-1.
2. BAKALÁŘ, Petr. *Tabu v sociálních vědách*. Praha: Votobia, 2003. 343 s. ISBN 80-7220-135-2.
3. BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 331 s. ISBN 80-86429-23-7.
4. BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 165 s. ISBN 80-85850-12-5.
5. BAUMSLAG, Naomi. *Vražedná medicína: nacističtí lékaři, pokusy na lidech a tyfus*. Praha: Naše vojsko, 2013. 278 s. ISBN 978-80-206-1379-0.
6. BREITFELDER, M. Metody nacistické propagandy. In *Dějepis XVII. Sborník katedry historie*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, 1998. ISBN 80-7043-223-3.
7. BURLEIGH, M. *Třetí říše: Nové dějiny*. 1. vydání. Praha: Argo, 2008. 1. vydání. 711 s. ISBN 978-80-257-0054-9.
8. CA M'INTÉRESSE. Odlišnosti ras. *100+1 zahraničních zajímavostí*. 1998. roč. 35, č. 25. 61 s.
9. CICHÁ, M., ŠTEIGL, J. Je rasa skutečně premisou rasismu? In BUDIL, I., BLAŽEK, V., SLÁDEK, V. *Dějiny, rasa a kultura: sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005. 99 s. ISBN 80-903412-4-1.

10. CLAYOVÁ, C., LEAPMAN, M. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus, 1996. 196 s. ISBN 80-85928-43-4.
11. DACÍK, Tomáš. *Rasy a rasismus*. Brno: CERM, 2000. ITEM. Společenské vědy. 74 s. ISBN 80-7204-175-4.
12. DACÍK, Tomáš. *Člověk a rasa*. Brno: CERM, 2001. 130 s. ISBN 80-7204-216-5.
13. EVANS, R. *Das Dritte Reich. Diktatur*. Band 2/II. München: DeutscheVerlags-Anstalt, 2006. 500 s. ISBN 3-421-05653-6.
14. FAULOVÁ, S. *Xenofobův národní průvodce: Američané*. Praha: Sagitta, 1995. 61 s. ISBN 80-901561-7-7.
15. FANGERAU, H. Eugenika a rasová hygiena ve 20. st. In FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. (eds.). *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén, 2008. 247 s. ISBN 978-80-7262-513-0.
16. GOULD, Stephen Jay. *Jak neměřit člověka: pravda a předsudky v dějinách hodnocení lidské inteligence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. Edice 21. 436 s. ISBN 80-7106-168-9
17. HABERMAS, Jürgen. *Budoucnost lidské přirozenosti: na cestě k liberální eugenicé?*. Praha: Filosofia, 2003. Filosofie a sociální vědy. 125 s. ISBN 80-7007-174-5.
18. HITLER, A. *Mein Kampf*. Přeložil Slavomír Michalčík. Pohořelice: Otakar II., 2000. 507 s. ISBN 80-86355-26-8.
19. HITLER, A. *Mein Kampf*. Přeložil Slavomír Michalčík. Praha: NAŠE VOJSKO, 2016. 526 s. ISBN 978-80-206-1595-4.
20. CHAMBERLAIN, Houston Stewart. *Základy devatenáctého století*. Díl I. Praha: Antonín Hajn, 1910. 503 s.

21. JAKOUBEK, M. Romové a Cigáni mezi rasou kulturou a etnicitou. In BUDIL, I., BLAŽEK, V., SLÁDEK, V. (eds.). *Dějiny, rasa a kultura: sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005. 99 s. ISBN 80-903412-4-1.
22. KAMÍN, T., MACHALOVÁ, T. *Kritika rasy a rasismu*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 173 s. ISBN 80-210-3275-8.
23. KAMÍN, T. Bakalářova rasistická tabu. *Lidové noviny*, 15. února 2003, s. 15.
24. KNOPP, Guido. *Hitlerovi stoupenci*. 1. vydání. Praha: Ikar, 2004. 448 s. ISBN 8-249-0334-2.
25. KŘÍŽOVÁ, M. Rasa. In STORCHOVÁ, L. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014. 449 s. ISBN 978-80-87271-87-2.
26. KUŘE, Josef. *Kapitoly z lékařské etiky*. 2. upr. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 114 s. ISBN 978-80-210-5951-1.
27. LÉVI-STRAUSS, Claude. *Antropologie a problémy moderního světa*. Praha: Karolinum, 2012. 92 s. ISBN 978-80-246-2098-5.
28. LÉVI-STRAUSS, Claude. *Rasa a dějiny*. 1. vydání. Brno: Atlantis, 1999. 72 s. ISBN 80-7108-138-8.
29. MATALOVÁ, A., ZEŽULČÍK, J., NIPPERT, V. *Johann Gregor Mendel: život a dílo*. Vražné: Obecní úřad, 1997. 48 s.
30. MATOCHOVÁ, Soňa. *Etika a právo v kontextu lékařské etiky*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 206 s. ISBN 978-80-210-4757-0.

31. MARDEŠIĆ, Tonko. *Diagnostika a léčba poruch plodnosti*. Praha: Grada, 2013. 86 s. ISBN 978-80-247-4458-2.
32. MEISNER, J. *Rasismus hrozí kultuře: rasové teorie a eugenika*. Praha: Nakladatelství Volné myšlenky, 1934. 64 s.
33. MILFAIT, René a kol. *Lidská práva osob s postižením, nevyléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie"*. 2., rozš. vydání. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013. 423 s. ISBN 978-80-86057-85-9.
34. ONDOK, Josef, P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. Praha: Triton, 2005. 214 s. ISBN 80-7254-486-1.
35. PACNER, Karel. *Neobyčejné okamžiky historie*. 1. vydání. Praha: Plus, 2017. 317 s. ISBN 978-80-259-0618-7.
36. PETR, Jaroslav. *Klonování: hrozba, nebo naděje?*. Praha: Paseka, 2003. 362 s. ISBN 80-7185-469-7.
37. PETRŮ, Marek. *Možnosti transgrese: je třeba vylepšovat člověka?*. Praha: Triton, 2005. 268 s. ISBN 80-7254-610-4.
38. POSNER, Gerald L. *Mengele - anděl smrti: úplný životní příběh*. 1. vydání. Praha: XYZ, 2007. 451 s. ISBN 978-80-87021-76-7.
39. PROCTOR, R. *Rasová hygiena: lékařství v době nacismu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009. 419 s. ISBN 978-80-200-1763-5.
40. RÝDL, K., NEZEL, I. *Rasismus a nacionalismus v současném životě: Informační příručka pro školy a veřejnost*. 1. vydání. Praha: IPPP, 1997. 224 s.
41. SCHARSACH, H. *Lékaři a nacismus*. Praha: Themis, 2001. 221 s. ISBN 80-85821-90-7.

42. SOUKUP, V. Rasa jako biologická kategorie. In ŠAJNEROVÁ, A., ŠABÍK, D. (eds.). *Fenomén antropologických skupin: Pohled současné antropologie: (antropologické středy 1997/1998)*. s. 24 – 29. Praha: Hrdličkovo muzeum člověka UK, 1999. 43 s. ISBN 80-238-4085.
43. ŠIMEK, J., ŠPALEK, V. *Filozofické základy lékařské etiky*. 1. vydání. Praha: Grada, 2003. 112 s. ISBN 80-247-0440-4.
44. VÁCHA, Marek, O. *Místo, na němž stojíš, je posvátná země: o kruhu úcty k člověku, přírodě a celému vesmíru*. Brno: Cesta, 2008. 255 s. ISBN 978-80-7295-104-8.
45. VERNER, Pavel. *Propaganda a manipulace*. 1. vydání. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. 192 s. ISBN 978-80-7452-015-0.
46. VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 48 s. ISBN 80-7041-007-8.
47. WOLF, Josef. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti: člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. 223 s. ISBN 80-246-0099-4.
48. ZIMÁK, Alexandr. *Stručná historie států: Jihoafrická republika*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003. 113 s. ISBN 80-7277-184-1.

Internetové zdroje

49. DOLISTA, Josef. Odpovědnost za lidský život. In *Kontakt* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, roč. 6, č. 2, 2004 [cit. 29. května 2017]. Dostupné na <file:///C:/Users/tisk/Documents/TD/Bakal%C3%A1%C5%99ka/Kontakt_2_04.pdf>.

50. GANTNEROVÁ, Anna. *Nová eugenika*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2012 [cit. 19. dubna 2017]. Dostupné na <<https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Nov%C3%A1-Eugenika-UNESCO.pdf>>.
51. Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses. *documentArchiv.de*. [online]. 14. července 1933, aktualizováno 3. února 2004 [cit. 5. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.documentarchiv.de/ns/erbk-nws.html>>.
52. HORÁKOVÁ, H. „Rasa“ a rasismus v Jižní Africe. *Sociální studia* [online]. 2007-04, roč. 4 [cit. 26. ledna 2017]. Časopis Katedry sociologie FSS MU. Dostupné na <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080710100959.pdf>>.
53. HOLEČKOVÁ, E. Duhový národ. *Lidé a země* [online]. 27. února 2009, aktualizováno 2016 [cit. 28. ledna 2017]. Dostupné na <<http://www.lidezeme.cz/clanek/duhovy-narod>>.
54. CHOLÍNSKÝ, J. Totalitarismus v teorii a praxi: Rozhovor Jana Cholínského s Ivo T. Budilem. *Securitas imperii 21* [online]. 2012 - 2 [cit. 27. dubna 2017]. Praha. Dostupné na <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no21/227-247.pdf>>.
55. KOKAISL, Petr. *Základy antropologie* [online]. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2007 [cit. 30. ledna 2017]. Dostupné na <<https://www.google.cz/search?hl=cs&tbo=p&tbm=bks&q=isbn:8021317221>>.
56. KOPAL, J., a kol. *Právní protiopatření proti protiprávní sterilizaci* [online]. Brno: Liga lidských práv 2007 [cit. 6. dubna 2017]. Dostupné na <<http://llp.cz/publikace/pravni-protiopatreni-proti-protipravni-sterilizaci/>>.
57. LONGERICH, P. *Goebbels: Úplná biografie ministra propagandy třetí říše*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. 720 s. ISBN 978-80-247-3900-7. Dostupné také na <<https://books.google.cz/books?isbn=8024739003>>.

58. Společnost pro pomoc při Huntingtonově chorobě. *Huntingtonova choroba. hungtinton.cz* [online]. 2012, aktualizováno 2. dubna 2017 [cit. 7. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.huntington.cz/o-nemoci/huntingtonova-choroba/>>.
59. ŠLESINGEROVÁ, E., a kol. Zdraví a silní. *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity sociálních studií* [online]. 2003-9 [cit. 16. prosince 2017]. 22 s. Dostupné na <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305095712.pdf>>.
60. MALINA, J. *Antropologický slovník* [online]. Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, 2009 [cit. 12. dubna 2017]. Dostupné na <<https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>.
61. MOTEJL, Otakar. *Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě* [online]. Brno, 2005 [cit. 6. dubna 2017]. 65 s. Dostupné na <www.romea.cz/dokumenty/sterilizace.doc>.
62. Nelson Mandela. *History.com* [online]. 2009, aktualizováno 28. ledna 2017 [cit. 28. ledna 2017]. Dostupné na <<http://www.history.com/topics/nelson-mandela>>.
63. POPPE, Cornelius. Šéf Rady Evropy Jagland pro ČT: Nechť být solidární ohrožuje evropskou myšlenku. *ceskatelevize.cz* [online]. 20. května 2017 [cit. 20. května 2017]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/2124207-sef-rady-evropy-jagland-pro-ct-necht-byt-solidarni-ohrozuje-evropskou-myslenku>>.
64. Preimplantační genetická diagnostika a screening. *PRONATAL* [online]. Aktualizováno 2017 [cit. 19. dubna 2017]. Dostupné na <<https://www.pronatal.cz/cs/genetika>>.
65. RELICHOVÁ, J., DOLEJŠÍ, Z. *Eugenika aneb lze zlepšit dědičný potenciál lidské populace?* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2006 [cit. 7. dubna 2017]. 31 s. Dostupné na <<https://is.muni.cz/el/1431/jaro2008/Bi6170/um/Eugenika.pdf>>.

66. ROKYTA, Jan. Nacisté, křesťané a eutanazie. In *Theologická revue: čtvrtletník Univerzity Karlovy v Praze - Husitské teologické fakulty* [online]. Praha: Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, roč. 84, č. 1, 2013 [cit. 6. dubna 2017]. Dostupné na <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/54566/1/RokytaJ_Naciste-krestane_2013.pdf>.
67. Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze dne 2. 5. 1927 ve věci Buck v. Bell (No. 292). *Legal Information Institute* [online]. 1992 [cit. 7. dubna 2017]. Dostupné na <http://www.law.cornell.edu/supct/html/historics/USSC_CR_0274_0200_ZO.htm>
68. TAUCHEN, J., ŠKODOVÁ, L. Nucené sterilizace ve Třetí říši - zločin na základě zákona. In *Europeanization of national law, the Lisbon treaty and some other legal issues. Conference proceedings from the COFOLA 2008 conference* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 8. dubna 2017]. Dostupné na <<https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/summaries.pdf>>.
69. Virginia eugenics victims compensated for sterilisation. *bbc.com* [online]. 27. února 2015, aktualizováno 2017 [cit. 17. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.bbc.com/news/world-us-canada-31654546>>.
70. Virginia's forced sterilization victims search to get \$25k restitution payments for eugenics program. *rt.com* [online]. 5. března 2015, aktualizováno 2017 [cit. 17. dubna 2017]. Dostupné na <<https://www.rt.com/usa/238201-virginia-eugenics-victims-compensation/>>.
71. ZVĚŘINA, J. Existují tabu v genetice a sociálních vědách? *Revue politika.cz* [online]. 2003-5 [cit. 20. června 2017]. Dostupné na <https://old.cdk.cz/rp_i.php?pg=clanky&cl=123/>.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Tereza Dračková
Katedra:	Katedra antropologie a zdravotní vědy
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Máčalová
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Rasová hygiena v etických souvislostech
Název v angličtině:	Racial hygiene in ethical contexts
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce se zabývá kořeny rasové hygieny, její aplikací v nacistickém Německu (sterilizace, euthanasie) a zamýšlí se nad tím, zda je otázka rasové hygieny aktuálním tématem. V souvislosti s moderními vědeckými postupy jako je genetický výzkum, genová terapie či prenatální diagnostika se totiž ozývají znepokojené hlasy, které varují před hrozícím nebezpečím nové eugeniky. Pro lepší vzhled do problematiky se práce věnuje také pojmům rasa a rasismus. Klade si otázku morálnosti třídění lidí do ras a soustředí se na současné problémy rasismu.</p>
Klíčová slova:	Rasa, rasismus, rasová hygiena, eugenika, genové inženýrství, etika
Anotace v angličtině:	<p>This bachelor thesis applies with the roots of racial hygiene, its application in Nazi Germany (sterilization, euthanasia), and thinks about racial hygiene as about still actual topic. In the context of modern scientific procedures such as genetic research, gene therapy, or prenatal diagnostics, voices are alarmed to warn of the imminent danger of new eugenics. For a better insight into the issue, the thesis also deals with the concepts of race and racism. It asks question of the morality of classifying people into races and focuses on the current problems of racism.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Race, racism, racial hygiene, eugenics, gene engineering, ethics
Přílohy vázané v práci:	Bez příloh
Rozsah práce:	49 stran
Jazyk práce:	Český jazyk